

UMEÅ UNIVERSITET

An abstract, textured background image with a color palette of deep blues, greens, and oranges, resembling a close-up of a mineral or biological structure.

**”LEKEN ÄR JU DET
ROLIGASTE, DET SER MAN
FRAM EMOT HELA
DAGEN”**

**- Barns och fritidshemslärares perspektiv
på det sociala samspelet och den fria
leken på fritidshemmet**

Clara Fana & Linnéa Malmsten

Examensarbete grundlärare – fritidshem 15 hp

VT 2026

Sammanfattning

Det sociala uppdraget är centralt i fritidshemmets verksamhet. På fritidshemmet finns den fria leken där barns relationsskapande har en naturlig plats. Denna studies syfte var att öka kunskapen om den fria lekens betydelse för barns sociala samspel på fritidshemmet.

Genom semistrukturerade intervjuer med både barn- och vuxeninformeranter samlades studiens data in och detta bearbetades genom en tematisk analys. Resultatet analyserades genom barndomssociologin som teori samt ställdes mot tidigare forskning och annan litteratur. Slutsatser som framkom visade att både barn och fritidshemslärare anser att den fria leken har en viktig funktion för barns sociala samspel, däremot på olika sätt. Vuxnas syn på leken syftar mot ett socialt lärande medan barn tycker att leken i sig är betydelsefull för gemenskaper. Studien kommer även fram till att fritidshemslärares stöttning spelar en stor roll i barns sociala utveckling men organisatoriska faktorer såsom stora barngrupper styr det sociala arbetet som i sin tur reglerar barns samspel.

Nyckelord: Barndomssociologi, barns perspektiv, barnperspektiv, exkludering, relationsskapande

Innehåll

INLEDNING	1
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	2
BAKGRUND	3
CENTRALA BEGREPP	3
<i>Barns perspektiv och barnperspektiv .....</i>	<i>3</i>
<i>Begreppet barn .....</i>	<i>3</i>
<i>Begreppet fritidshemslärare .....</i>	<i>3</i>
<i>Exkludering och inkludering som begrepp .....</i>	<i>4</i>
<i>Lek och den fria leken .....</i>	<i>4</i>
STYRDOKUMENT	4
TIDIGARE FORSKNING OCH LITTERATURGENOMGÅNG	5
<i>Lekens betydelse .....</i>	<i>5</i>
<i>Barns sociala relationer i lek på fritidshemmet .....</i>	<i>5</i>
<i>Lärarens påverkan i sociala relationer i lek .....</i>	<i>7</i>
<i>Olika perspektiv på relationer .....</i>	<i>9</i>
TEORI	10
METOD	11
URVAL	11
GENOMFÖRANDE	11
DATABEARBETNING OCH ANALYSMETOD	13
ETISKA ÖVERVÄGANDEN	14
METODDISKUSSION	15
ARBETSFÖRDELNING	17
RESULTAT – VUXNA	18
FRITIDSHEMSLÄRARENS SYN PÅ BARNNS SOCIALA SAMSPEL I DEN FRIA LEKEN PÅ FRITIDSHEMMET	18
<i>Individnivå .....</i>	<i>18</i>
<i>Gruppenivå .....</i>	<i>19</i>
FRITIDSHEMMETS STRUKTURS PÅVERKAN PÅ BARNNS SOCIALA SAMSPEL I DEN FRIA LEKEN	21
<i>Fritidshemslärarens påverkan .....</i>	<i>21</i>

<i>Organisatoriska faktorer</i>	23
RESULTAT – BARN	25
BARNES BESKRIVNING AV HUR FRITIDSHEMMETS STRUKTUR PÅVERKAR DET SOCIALA SAMSPelet I DEN FRIA LEKEN	25
BARNES SOCIALA SAMSPEL PÅ FRITIDSHEMMET.....	26
<i>Leken</i>	26
<i>Socialt samspel</i>	27
ANALYS	29
DISKUSSION	34
<i>Barnes upplevelser i den fria leken och fritidshemslärares syn på barnes sociala samspel i den fria leken på fritidshemmet</i>	34
<i>Fritidshemslärares och barnes upplevelser om vad som påverkar det sociala samspellet i den fria leken på fritidshemmet</i>	35
SLUTSATSER	36
FRAMTIDA FORSKNING.....	37
REFERENSLISTA	38
BILAGA 1. INFORMATIONSBREV	41
BILAGA 2. INTERVJUGUIDE – VUXENINTERVJU	43
BILAGA 3. SAMTYCKESBLANKETT	45
BILAGA 4. INFORMATIONSBREV TILL VÅRDNADSHAVARE OCH BARN	46
BILAGA 5. INTERVJUGUIDE – BARNINTERVJU	48

Inledning

Barns sociala skapande och interaktioner är ingen engångsföreteelse eller individuell kunskap. Kompisrelationer är ett pågående deltagande och utvecklande i samspel med andra. Barns sociala utveckling lägger grunden för den framtida demokratiska vuxna personen i samhället (Corsaro, 2018, s.25). Skolan är den plats där barns sociala möten och utveckling finns, och fritidshemmet har tydligt en framträdande roll i barns relationsskapande (Lago & Elvstrand, 2021, s.20). Grundskolan har i uppgift, utifrån Skollagen (SFS 2010:800, 10 kap. 2 §), att främja allsidiga kontakter och social gemenskap vilket ska ge barnen den grund som behövs för att kunna vara aktiva deltagare i samhällslivet. Barndomen är däremot inte bara en fas inför ett kommande vuxenliv utan barns eget aktörskap i ett socialt sammanhang har en betydelse i sig (Lago & Elvstrand, 2021, s.20) och är relevant att undersöka.

Ur barns perspektiv är fritidshemmet en viktig plats för relationsskapande (Lago & Elvstrand, 2019, s.106). Fritidshemmet karaktäriseras av det spontana och utgår från barns egna intressen och initiativ. Där får barn mötas och utvecklas i ett samspel genom den grupporienterade verksamheten (Falkner & Ludvigsson, 2016, s.5). I *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* (Skolverket, 2025, s.25) beskrivs det att undervisningen i fritidshemmet ska ha ett stort fokus på sociala relationer och under vistelsetiden i fritidshemmet ska barn ges möjlighet att utveckla goda kamratrelationer. Fritidshemmet spelar en central roll för barns relationsskapande där den egenstyrda fria leken har en viktig funktion (Dahl, 2014, s.153). Lago och Elvstrand (2026, s.69 & 88) beskriver leken som en central del av barns vardag, dels för att den beskrivs som rolig, dels för att lek skapar en plats för gemenskap. Barns lek kan ses som sociala handlingar eftersom leken egentligen består av olika sociala processer (Lago & Elvstrand, 2021, s.121). I leken utvecklar barnet sina samspelsfärdigheter och ges en möjlighet till social gemenskap, och på det sättet är leken en viktig arena för kamratskap. Barns gemensamma sociala sammanhang skapar däremot förhandlingar om tillhörighet och utanförskap (Dahl, 2014, s.153).

Ur fritidshemslärarens perspektiv finns en stor möjlighet i att arbeta socialt med barngrupper. Med fritidshemslärarnas stöttning kan risken för social utsatthet bland barn minska (Lundbäck, 2025, s.98 & 112). I det sociala samspelet mellan fritidshemslärare och barn uppstår de kunskaper och erfarenheter som fritidshemmets uppdrag syftar till att ge (Falkner & Ludvigsson, 2016, s.27). Fritidshemsläraren har en stark koppling till barns

lek men förhållandet mellan barnens fria lekar och vuxnas förhållningssätt kan beskrivas som komplicerad (Kane, 2017, s.221 & 240). Alla vuxna har en gång varit barn och lekt men ur vuxnas perspektiv kan lekens syfte kännas abstrakt (Lester, 2017, s.258–259). Holmberg och Kane (2020, s.102 & 109) beskriver att i barns lekar kan barn själva välja vad och med vem leken sker. Ur barnets perspektiv möjliggör leken ett demokratiskt förhållningssätt genom att barn själva tar och gör sin plats. I den fria leken får barn bli egna aktörer, i sin egen värld, på sina egna villkor (Lago & Elvstrand, 2026, s.71). Tidigare forskning inom området lek och barns sociala samspel på fritidshemmet fokuserar på lekens betydelse för lärande samt lärarens funktion i barns relationsskapande. Kunskapsluckor som finns inom området är kännedom om barns egna relationsskapande på fritidshemmet (Lago & Elvstrand, 2019, s.104) samt hur detta ser ut utifrån barns perspektiv (Dahl, 2011, s.9). Denna studie är av relevans då den syftar till att öka kunskapen om hur den fria leken kan påverka barns sociala samspel på fritidshemmet.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att öka kunskapen om den fria leken och barns sociala samspel på fritidshemmet.

Utifrån syftet ställs följande frågor:

- Vad berättar barn om sina upplevelser i den fria leken och hur beskriver fritidshemslärare barns sociala samspel i den fria leken på fritidshemmet?
- Hur beskriver fritidshemslärare och barn vad som påverkar det sociala samspelet i den fria leken på fritidshemmet?

Bakgrund

I följande del presenteras centrala begrepp som är relevanta för studien samt styrdokumentens förklaring av lekens betydelse och arbetet med barns sociala gemenskaper. I tidigare forskning och litteraturgenomgång presenteras tidigare studier och litteratur med relevans till denna studies syfte. Därefter redogörs studiens teoretiska utgångspunkt, barndomssociologi.

Centrala begrepp

I följande del presenteras centrala begrepp som är relevanta och som kommer att användas genomgående i studien.

Barns perspektiv och barnperspektiv

Begreppen *barns perspektiv* och *barnperspektiv* är närbesläktade men skiljer sig påtagligt åt. Barns perspektiv beskriver vad barn själva säger, gör, tänker eller tycker (Lago & Elvstrand, 2021, s.21). Barns perspektiv består av barns egna erfarenheter och förståelse och för att kunna betrakta något ur barns perspektiv måste det beskrivas av barn själva (Elvstrand et al., 2022, s.30–31). Ett barnperspektiv kan däremot beskrivas som vuxnas strävan av att så långt som möjligt förstå barns perspektiv. Elvstrand et al. (2022, s.30) förklarar barnperspektiv som vuxnas antaganden utifrån barns världar. Detta kan exemplifieras genom att beslut om byggnation av lekparker inte behöver godkännas av barn. Vuxna kan i stället ta detta beslut utifrån vad som anses vara barnets bästa gällande säkerhet och miljö (Elvstrand et al., 2022, s.30).

Begreppet barn

I denna studie används begreppet *barn* för att beskriva alla individer under 18 år. Valet av att använda *barn* i stället för *elever* på fritidshemmet är relevant på grund av studiens teoretiska riktning. Benämningen *elev* är framåtsyftande och kan tolkas som en individ i ett lärande och som en blivande vuxen. Benämningen *barn* beskriver barnet som egen aktör i den tid den är i nu (Elvstrand et al., 2025, s.9 & 11).

Begreppet fritidshemslärare

Benämningen *fritidshemslärare* används för att beskriva alla högskoleutbildade fritidshemslärare och fritidspedagoger som nämns i studien.

Exkludering och inkludering som begrepp

Begreppen *inkludering* och *exkludering* används i denna studie som beskrivning av sociala handlingar. Med exkludering menas processer där individer förhandlar om interaktionsutrymme. Exkludering är nära sammankopplat med inkluderingen genom att i syfte att höra till och vara inkluderad, kan en konsekvens bli att sätta gränser för deltagande och utesluta andra (Elvstrand & Lago, 2019, s.105).

Lek och den fria leken

Studien använder begreppet *lek* för att beskriva barns egeninitierade fria lek. När leken benämns som lärarledd eller styrd lek avses inte *den fria leken*.

Styrdokument

Grundskolan har som uppgift att bidra till barns personliga utveckling, där utbildningen ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap vilket ligger som grund för att kunna vara en aktiv deltagare i samhällslivet (SFS 2010:800, 10 kap. 2 §). I Läroplanens första del (Skolverket, 2025, s.8) står det att i utbildningen är lek en väsentlig del i det aktiva lärandet, där leken är av särskilt stor vikt under de tidiga skolåren för att barnen ska tillägna sig kunskaper. Utbildningen ska även förmedla och förankra respekt för de grundläggande demokratiska värderingar där barnen kan samspela i möten med andra utifrån kunskap om likheter och olikheter (Skolverket, 2025, s.5 & 13). I Skollagen (SFS 2010:800, 14 kap. 2 §) står det att undervisningen i fritidshemmet ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap där utbildningen ska utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov. I Läroplanens fjärde del (Skolverket, 2025, s.25) beskrivs det att undervisningen i fritidshemmet ska utgå från barnens intressen och initiativ, där ska barn genom leken få möjlighet till att pröva sin identitet, utveckla kreativitet och sin förmåga att samarbeta och kommunicera. Barnen ska ges möjlighet att utveckla och pröva identiteter i möte och samspel med andra, samt att undervisningen i fritidshemmet ska ge barnen möjlighet till att utveckla goda kamratrelationer utifrån demokratiskt och empatiskt förhållningssätt (Skolverket, 2025, s.25–26). Undervisningen i fritidshemmet ska även ge barnen möjlighet att känna en tillhörighet och trygghet i barngruppen, samt att barnen ska ges förutsättningar för att kunna hantera konflikter på ett konstruktivt sätt.

Tidigare forskning och litteraturgenomgång

I denna del presenteras den tidigare forskningen som är av relevans för studien. Avsnittet berör den fria leken, hur barn samspelar och förhåller sig i lek, samt fritidshemslärares påverkan i detta.

Lekens betydelse

Lek har många olika definitioner som oftast bara beskriver vuxnas syn på barn och barndom, i stället för att beskriva leken i sig. Lekens innebörd ter sig som diffus och svårfångad, och lekens funktion har inget tydligt svar. Samtidigt har alla vuxna någon gång lekt och i frågan om lekens definition försöker vuxna påtvinga en rationell betydelse av barns upplevelser och handlande (Lester, 2017, s.258–259). Lago och Elvstrand (2026, s.70) menar att lek är en viktig faktor för barns relationsskapande och sociala samspel. Lek beskrivs som ett kollektivt deltagande som kan kännetecknas genom att den sker inom barnens kontroll. Ur barnets egna perspektiv beskrivs den självbestämmande och egeninitierade leken som mest betydelsefull (Lago & Elvstrand, 2026, s.70). Leken är fantasifull och en källa till barns förståelse för sin omvärld samt så möjliggör leken ett demokratiskt förhållningssätt (Holmberg & Kane, 2020, s.109; Lago & Elvstrand, 2026, s.70). Leken, specifikt *den fria leken*, beskriver Lago och Elvstrand (2026, s.71) som motiverad inifrån, vilket betyder att det är barnet själv som vill leka. Holmberg och Kane (2020, s.102) menar även att den fria leken möjliggör att barnen kan välja vad eller med vilka de ska vara med. I den fria leken är det barnen själva som har kontrollen och den anses inte förknippas med ett målstyrt lärande, utan leken betraktas ha ett egenvärde. Den fria leken är en social arena som skapar möjligheter att påverka den situationen barnet är i och det är på barnets egna initiativ som leken sker (Lago & Elvstrand, 2026, s.70–71; Kane, 2017, s.223).

Barns sociala relationer i lek på fritidshemmet

Barns vistelse på fritidshemmet formas av socialt samspel och relationer till andra (Boström et al., 2025, s.7). Barns relationsskapande bygger den egna sociala identiteten. Identitet är något som växer och omvandlas hela livet, detta genom samspel med andra i olika sammanhang (Lago & Elvstrand, 2021, s.34). Genom leken kan barn skapa plats för gemenskap samt utveckla en förståelse för sin omvärld. I lek kan barn även pröva olika identiteter, förhållningssätt och hitta intressen. Barnen får möjlighet att utveckla kreativitet, nyfikenhet och tilltro till sin egen förmåga och växa till den individ som en dag

kommer bli en samhällsmedborgare (Skolverket, 2022, s.11–12). Boström et al. (2025, s.7) skriver även att leken medför sociala färdigheter såsom samarbete, kommunikation och konfliktlösning, samt att leken skapar förutsättningar för att barn kan lära sig att förstå olika roller och normer. Vidare är leken även ett medium för utvecklandet av olika förmågor, såsom förståelse för socialt samspel, turtagning, ömsesidighet, att kunna läsa av andra och att kunna lyssna (Kane, 2017, s.222). Leken på fritidshemmet handlar därmed inte bara om att ha roligt utan barnen ska också ges möjlighet att utvecklas socialt, emotionellt och kognitivt (Boström et al., 2025, s.8).

Kamratrelationer och vänskap är en stor del av barns liv, Lago och Elvstrand (2026, s.51) nämner att kamrater och att tillhöra en kamratgrupp är viktigt för barn eftersom relationerna är något som barn skapar själva. Dahl (2011, s.26) skriver att vänskap finns i vardagsdiskurser, intressen och andra kulturella processer, där det aktiva handlandet att tillhöra och söka inträde till olika gemenskaper är ett förlopp som kan vara negativt men som är en del av barns utvecklande av sociala identiteter. Känslan av att vara inkluderad och delaktig i leken har en stor betydelse för hur barnet upplever sin tid på fritidshemmet, det gäller både i den fria leken samt i den styrda vuxenledda leken (Boström et al., 2025, s.7–8). Samtidigt är det viktigt att leken sker på barnets initiativ där barnet får kontroll och kan styra sin situation i leken, vilket även främjar barnets självförtroende (Boström et al., 2025, s.7–8; Lago & Elvstrand, 2026, s.70–71).

Barns inträdesprocess i leken

I leken pågår det dock ständigt förhandlingar om tillhörighet och uteslutning, vem som får vara med och inte, leken kan därmed bli en arena för negativa sociala handlingar som påverkar barn utom vuxnas kontroll (Lago & Elvstrand, 2021, s.121; Lago & Elvstrand, 2026, s.71). Fritidshemmets valfrihet och barnens eget handlingsutrymme, menar Lago och Elvstrand (2019, s.116), kan användas som en resurs i barns förhandling om uteslutning och tillträde. Lekförhandlingar sker för att barnen som redan har tillträde vill skydda den pågående leken och relationerna som är i den (Lago & Elvstrand, 2021, s.121). Bliding (2004, s.104) nämner att exkludering kan ske i barnens lekar genom att barn använder sig av regler för deltagande för att både innesluta och utesluta andra i leken. En sådan regel kan omfatta en begränsning av antalet deltagare som kan vara med i leken, att säga *det blir för många* kan bli ett argument som används för att neka någon tillträde till leken (Bliding, 2004, s.104). I alla typer av gemenskaper strävar deltagarna mot att skapa en känsla av ett *vi*, i motsats till känslan av *vi* skapas även ett *dem* som representerar de

individer som står utanför gemenskapen. Den gräns som *dem* representerar tydliggör gränsen för deltagande (Lago & Elvstrand, 2021, s.34). Den sociala exkluderingen som uppstår i gränsdragningen av inkludering sker inte alltid avsiktligt, utan kan vara en biprodukt av att försöka bevara en stark kamratkärna (Dahl, 2011, s.20).

Fritidshemmets rörliga verksamhet innebär däremot att barn i behov av stöd kan uppleva svårigheter i att delta i lekar med andra. Många olika sociala processer sker samtidigt och dessa signaler kan för vissa barn vara svåra att läsa av (Lago & Elvstrand, 2021, s.248). Barn kan nekas tillträde i en lek på grund av bristande lokaler, exempelvis om ett barn använder en rullstol kan tillgängligheten i miljön vara avgörande för att kunna vara delaktig i lekar (Lago & Elvstrand, 2021, s.247). En annan viktig aspekt av socialt samspel är vikten av kommunikation. För barn som är i tal- eller skrivsvårigheter kan relationsbyggandet försvåras och i längden ökar risken för utanförskap. Frustrationen i att inte kunna kommunicera kan även leda till utåtagerande handlingar som skapar negativa sociala relationer (Lago & Elvstrand, 2021, s.248).

Lärarens påverkan i sociala relationer i lek

Precis som att leken är en viktig del i barnens vardag har leken även en central plats i fritidshemslärarens vardag. Leken har en tydlig koppling till fritidshemmets uppdrag och fritidshemspedagogiken (Kane, 2017, s.221 & 223). Kane (2017, s.233) menar däremot att fritidshemsläraren aktivt måste ifrågasätta på vilket sätt vuxna förhåller sig till fenomenet lek. För att värna om leken ska vuxna låta barn leka ostörda och inte avbryta leken samtidigt som det finns en vikt av vuxnas närvaro i lek. För barn är det viktigt att möta lekfulla vuxna eftersom vuxnas deltagande i lek skapar en trygg och positiv miljö. Fritidshemsläraren ansvarar för att barn ska känna sig trygga, känna trivsel och må bra på fritidshemmet (Kane, 2017, s.233). I fritidshemslärarens aktiva arbete finns stöttning och meningsfulla uppgifter som ska förbereda barn för att självständigt klara framtida situationer (Lago & Elvstrand, 2021, s.98). Lundbäck (2025, s.112) beskriver att fritidshemslärare har stor möjlighet att arbeta socialt med grupper genom att själva delta i barns lekar. Genom arbeten med social inkludering minskar risker för social utsatthet bland barn (Lundbäck, 2025, s.98).

Samtidigt skriver Kane (2017, s.234) att barns fria tid är övervakad och att barnen själva måste få chansen att styra sin egen lek och ta egna initiativ utan att kontrolleras av vuxna. Fritidshemslärare kan alltså ses som lekens *väktare*, att det är vuxna som har all kontroll

över hur barnen ska leka och hur leken får se ut, såsom när leken är lämplig, opassande, problematisk och när den måste avslutas (Holmberg & Kane, 2020, s.99 & 101). Falkner och Ludvigsson (2016, s.31) beskriver att fritidshemslärarna styr vilka aktiviteter barnen ska delta i eller vilka barn som ska leka tillsammans samt vart lek kan ske. Styrningen kan vara att bestämma hur många barn som får vistas i vissa rum eller hur aktiviteter organiseras för att fånga upp elever som inte har någon sysselsättning. Samtidigt beskriver Dahl (2014, s.93–94) att fritidshemmet är styrt av regler och att dessa regler begränsar barns deltagande. Vuxna strävar efter att barns lekar följer regler, barn ska leka lugnt, inte springa inomhus och på ett harmoniskt sätt undvika konflikter. Boström et al. (2025, s.7) lyfter fram att det är fritidshemslärare som har den övergripande kontrollen och styr verksamheten vilket påverkar lekens förutsättningar. Det är fritidshemslärarens godkännande respektive nekande som bestämmer när, var och hur lek får ske. Dahl (2011, s.29) beskriver att tiden på dagen har stor betydelse för barns relationer eftersom den fria leken måste avbrytas av vuxna vid vissa tidpunkter. Tidsaspekten beskriver även Lager och Gustafsson Nyckel (2025, s.84–85) genom fritidshemslärares strukturering av tidsrum i och mellan verksamheter. Detta exemplifieras genom disciplineringsregler som bestämmer att barn ska vara tysta under en viss tid vid måltider. Holmberg och Kane (2020, s.100) lyfter fram fritidshemslärarens del i att avbryta den fria leken och problematiserar vuxnas rätt att gripa in i barns lek, där leken endast kan pågå på fritidshemslärarens premisser som avgör om det är en bra eller dålig lek. Barns relationsskapande genom leken måste därmed ske inom ramarna för de regler som vuxna kontrollerar. Samtidigt menar Kane (2017, s.223) att barn upplever att leken är som bäst när de själva har kontrollen över den, inte de vuxna. Elvstrand och Lago (2026, s.71) nämner att *den fria leken* egentligen inte är helt fri på fritidshemmet då det alltid finns ramar att förhålla sig efter.

Fritidshemmets organisatoriska faktorer

Över tid har fritidshemmet gått från en traditionell socialpedagogisk riktningen med barns sociala utveckling och välmående i fokus till utbildningspedagogik som betonar undervisning och måluppfyllelse. Det dubbla uppdraget ger en spänning mellan att skapa meningsfull fritid och styra lärarledda aktiviteter med syfte att ge barnen kunskap (Elvstrand et al., 2025, s.8–9). Undervisningen på fritidshemmet ska låta barnen utforska och lära genom lek samt skapa möjlighet för barnen att både initiera till lek själva och delta i planerad lärarledd lek (Skolverket, 2022, s.11). Fritidshemslärarnas ansvar sträcker sig även över lokaler, utrustning och utförande av den tilltänkta undervisningen (Boström

et al., 2025, s.6). Holmberg och Kane (2020, s.98) nämner att lek till viss del bör planeras och förberedas av personalen. Fritidshemmets undervisning försvåras genom lokaler som inte är ändamålsenliga samt att antalet barn ökat medan antalet anställda utbildade fritidshemslärare har minskat (Elvstrand et al., 2025, s.8–9). Fritidshemslärare beskriver en vilja av att kunna delta i barns lekar men att det ofta hindras av organisatoriska förutsättningar som stora barngrupper (Lundbäck, 2025, s.112 & 115). Falkner och Ludvigsson (2016, s.26–27) beskriver att fritidshemmet snarare styrs av barngruppernas storlek i stället för av läroplanen. Genom ökade barngrupper blir verksamheten mindre flexibel och strukturen blir alltmer fyrkantig för att väga upp för brister i personaltäthet. I fritidshemslärares arbete med att skapa kontroll uppstår även förutsättningar för barn att känna trygghet (Falkner & Ludvigsson, 2016, s.26–27). Denna kontroll ger fritidshemmet en struktur och tydlighet som skapar en begriplighetsram som gynnar alla barns trygghet och förståelse (Jahn et al., 2020, s.64 & 70).

Olika perspektiv på relationer

När barn själva får berätta vad de tycker är viktigast på fritidshemmet står sociala relationer i centrum. Möjligheten till kompisar beskriver barn som den yttersta anledningen till att tiden på fritidshemmet är meningsfull (Lago & Elvstrand, 2021, s.313). Utifrån barns sociala samspel beskriver Dahl (2014, s.145–146) vuxnas perspektiv på önskvärda kvalitéer som barn ska ha i sina relationer. Barn som besitter tolerans och respekt, är inkluderande och självständiga värderas högt på fritidshemmet. Om barn har tydlig kommunikation, kreativitet och känner en trygghet finns en bra grund för fritidshemslärares arbete för goda relationer. En god relation präglas av harmoni och förståelse, vilket fritidshemslärare anser har en stor betydelse för barnen. Relationer som består av konflikter eller spänningar mellan barn är outtalat oönskat på fritidshemmet eftersom dessa relationer inte utvecklar barnen åt rätt håll (Dahl, 2014, s.146). Fritidshemslärare motiverar arbetet med sociala relationer genom de positiva effekterna som goda relationer ger barnen inom hälsa och skolprestationer (Lago & Elvstrand, 2021, s.39). Barnens eget relationsbygge på fritidshemmet kan ibland krocka med fritidshemslärares syn på vad barnen ska ägna sin tid åt. Enligt barnen är tid för relationer värdefullt, denna tid kan i vuxnas ögon ses som ändamålslös och därmed icke önskvärd (Lago & Elvstrand, 2021, s.97–98).

Teori

I denna studie används barndomssociologin som teoretisk utgångspunkt för att förstå barns samspel och vuxnas perspektiv på barndom. Det barndomssociologiska perspektivet etablerade sig i slutet av 1900-talet och var en motreaktion mot utvecklingspsykologins synsätt på barns utveckling (Lago & Elvstrand, 2021, s.18–19). Barndomen ansågs vara en övergångsperiod och perspektivet på barn utgick från vad barnet kommer att bli som vuxen. Detta synsätt på barn osynliggör barns egna perspektiv och aktörskap samt skapar en underordning av barn kontra vuxna (Elvstrand et al., 2022, s.14–15).

Barndomssociologins grundläggande antagande beskriver däremot betydelsen av barns aktörskap och åsikter i realtid. Detta perspektiv gör barn till medskapare av egna sociala sammanhang och relationer (Lago & Elvstrand, 2021, s.20). Begreppen *barns perspektiv* samt *barnperspektiv* används i denna studie för att förklara skillnaden på barnets egen röst och skapande samt vuxnas uppfattning av barn och barndom (Lago & Elvstrand, 2021, s.21–22). Studiens fokus på barns sociala samspel i den fria leken samt fritidshemslärares syn på detta gör teorin till ett relevant perspektiv att inta för att kunna öka kunskapen om studiens syfte. Teorin används genomgående i hela studien genom att barns perspektiv och barnperspektiv jämförs och konkretiseras.

Metod

I följande del beskrivs de metodval som ligger till grund för denna studie. I urvalet presenteras det att både vuxen- och barninformeranter har deltagit genom semistrukturerade intervjuer, samt hur detta genomfördes. Sedan bearbetades intervjudata genom en tematisk analysmetod. Avsnittet beskriver även etiska överväganden, metoddiskussion och arbetsfördelning.

Urval

Urvalet för denna studie gjordes utifrån ett bekvämlighetsurval (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.104) med kriterier som uttryckte specifika egenskaper som informanterna skulle besitta. Kriterierna syftade till att säkerställa informanternas kunskap om studiens syfte gällande den fria leken och barns sociala samspel på fritidshemmet. Dessa kriterier skiljde sig åt mellan vuxeninformeranter och barninformeranter. Urvalskriterierna för vuxna informanter var att samtliga skulle vara yrkesverksamma och utbildade fritidspedagoger eller fritidshemslärare. Alla vuxna informanter besatt därmed privilegierad kunskap utifrån sin utbildning samt yrkeserfarenhet (Denscombe, 2018, s.268). Utifrån dessa kriterier och en redan etablerad kontakt genom tidigare verksamhetsförlagd utbildning kontaktades sju informanter där alla var utbildade och legitimerade fritidshemslärare med ett spann på 10–30 års arbetslivserfarenhet i fritidshem. Alla dessa informanter var under studiens gång anställda och arbetade på fritidshem i två olika kommuner. Kriterierna som fanns för urvalet av barninformeranter var att barnen skulle gå i årskurserna 2–3 och vara inskrivna på ett fritidshem. Valet att även intervjua barn till studien ansågs relevant utifrån forskningsfrågornas riktning mot barns egna erfarenheter och uppfattningar (Källström, 2022, s.92). Barninformaters förtroende till intervjuaren är viktig och i urvalet togs författarnas tidigare relation till barnen genom tidigare verksamhetsförlagd utbildning i beaktning (Källström, 2022, s.98). Tolv barn och deras vårdnadshavare samtyckte till deltagande, dock drog två informanter tillbaka sitt samtycke, en innan intervjuens start och en under intervjun.

Genomförande

Metoden för insamlandet av empiriskt material till denna studie var semistrukturerad intervju där intervjuerna utgick från intervjuguider (Se bilaga 2 & 5) men med möjlighet att frånga intervjuguidens struktur om samtalsriktning ledde till andra relevanta områden (Denscombe, 2018, s.268; Jacobsson & Skansholm, 2019, s.88–89). Intervjuerna

organiserades efter två teman gällande omständigheter samt betydelse för barns sociala samspel och underrubriker under båda teman som berörde socialt samspel, fri lek och fritidshemslärares påverkan. Vuxen- och barnintervjuernas intervjuguider skiljde sig åt i formuleringar och ordval. Frågornas innehåll skapades med tanke på att få ut samma innehåll från vuxna och barn, men på olika nivåer för att stödja barn i förståelsen av studiens syfte (Källström, 2022, s.98). Alla intervjuer ägde rum under två veckors tid.

Insamlandet av empiriskt material från vuxna informanter gjordes genom sju semistrukturerade intervjuer (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.88–89). Samtliga informanter tillfrågades via meddelande eller mejl om att delta i studien genom en intervju. Intervju var en relevant metod till studien eftersom forskningsfrågorna avsåg att samla in data gällande fritidshemslärares egna erfarenheter och uppfattningar (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.87). Vid godkännande av deltagande skickades informationsbrev (se bilaga 1) samt intervjuguide (se bilaga 2) via mejl till informanterna. Varje intervju tog plats på skolan där informanten arbetade och gjordes enskilt i ett tomt rum och varje intervjutillfälle tog 40–60 minuter. Vid start för varje intervju skrev informanterna under en samtyckesblankett (se bilaga 3) som godkände att insamlade svar fick användas som data i studien. Varje intervju spelades in och varje informant godkände inspelningen under inspelningens start, detta spelades in genom att använda en ljudinspelnings-app på telefonen. Båda författarna var med vid varje intervju där en person ledde intervjun medan den andra antecknade väsentliga svar och formuleringar (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.74).

För insamling av barnens perspektiv genomfördes fem semistrukturerade parintervjuer med barn inskrivna i fritidshemsverksamhet (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.88–89). Vid två av intervjuerna med vuxeninformerare förfrågades de vuxna att tillfråga barn på fritidshemmet de arbetade på om deltagande i studien. För detta fick de vuxna informanterna med sig ett kortfattat informationsbrev (se bilaga 4) som summerade intervjuens syfte och informerade om Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.109) i enklare text för att barn och vårdnadshavare skulle kunna ta del av informationen. Informationsbrevet till barninformanter innehöll även en samtyckesblankett för underskrift av både barn och en eller två vårdnadshavare (Källström, 2022, s.96). Efter godkännande bokades tider för intervjutillfällena under barnens vistelsetid i fritidshemmet genom vuxeninformatanten som arbetade med barnen.

Vid intervjuerna användes en intervjuguide (se bilaga 5) som skapades innan intervjutillfällena ägde rum (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.88).

Varje intervjutillfälle med barnen tog 10–20 minuter och ägde rum på skolan som informanterna gick på och intervjuerna skedde i ett tomt rum. Innan intervjuerna startade samlades påskrivna blanketter in gällande samtycke till intervjun, både från vårdnadshavare och barninformanter. Varje intervju spelades in och varje informant godkände inspelningen. Inspelning gjordes genom en ljudinspelnings-app på telefonen. Vid samtliga intervjuer deltog båda författarna där en ledde intervjun medan den andra antecknade väsentliga svar och formuleringar (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.74), samt ställde följdfrågor vid vissa tillfällen. Medan intervjuerna pågick fick informanterna färglägga målarbilder om de önskade det (Källström, 2022, s.99). Barnen informerades om studiens syfte samt att de var experter inom det området och att författarna behövde deras hjälp (Källström, 2022, s.99–100).

Databearbetning och analysmetod

Analysmetoden som användes för denna studies databearbetning var en tematisk analysmetod. Den tematiska analysmetoden identifierar mönster i datan som sedan skapar teman som beskriver det insamlade materialet (Alvinus et al., 2023, s.11). Processen för bearbetning av det empiriska materialet för denna studie påbörjades genom transkribering av samtliga sju vuxenintervjuer och fem barnintervjuer. Transkriberingen förenklades genom att inspelningarna av intervjuerna behandlades i Words transkriberingsfunktion och korrekturlästes sedan för hand. Genom att manuellt gå igenom intervjuerna efter transkribering ökade kunskapen för det insamlade materialet, vilket är viktigt i processens tidiga stadie (Alvinus et al., 2023, s.80). Efter att de inspelade intervjuerna transkriberats till text påbörjades analysprocessen. Alla transkriberade intervjuer skrevs ut på papper för att lättare få en överblick över texten. Alla informanters svar bearbetades genom närläsning och viktiga citat markerades ut i marginalen på papperna (Alvinus et al., 2023, s.82). Citaten innehöll meningsbärande koder som sedan systematiskt sammanställdes i en digital tabell och organiserades i nummerföljd efter intervjuguidens frågor (se bilaga 2 & 5). Varje citat smalnades ner till nyckelord som beskrev meningens innehåll och dessa färgkodades. Koderna kunde därefter kategoriseras, detta gjordes genom att varje kod skrevs analogt på lappar som sedan fysiskt kunde flyttas runt för att visualisera och hitta sammanband. Kategorierna sammanfattades kort och abstrakt de underliggande meningarna som uppkommit av intervjuernas koder (Alvinus et al., 2023, s.84). Utifrån

koderna, kategorierna och dess samband skapades övergripande teman (Alvinus et al., 2023, s.86–87). Den sammanställda analysen av det empiriska materialet redovisades sedan i resultatavsnittet.

Tabell 1. Exempel på tematisering av empiriskt material utifrån fritidshemslärare.

Transkript	Kategori	Tema
”Att man är trygg och trivs på den plats man är på”	Trygghet runt elever	Fritidshemmets strukturs påverkan på barns sociala samspel i den fria leken
”Att ha styrda aktiviteter, det ger en rutin som ger trygghet”		
”Det finns max antal elever på leklådorna”	Fritidshemslärarens påverkan – regler	
”Man får vara max fyra i ett rum”		

Tabell 2. Exempel på tematisering av empiriskt material utifrån barn.

Transkript	Kategori	Tema
”Det bästa med leken är att man får vara tillsammans med andra”	Lek	Barns sociala samspel på fritidshemmet
”Lek är viktigt, det är tråkigt utan den”		
”En bra kompis är snäll, låter andra vara med, tröstar, är inte störig”	Kamratrelation	
”Det kan kännas jobbigt att inte få vara med, att man kan bli ledsen”		

Etiska överväganden

Etiska överväganden i denna studie gjordes enligt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Eftersom denna studie innehåller barns egna synpunkter och perspektiv har skyddsintresset tagit i särskild beaktning. Forskning ska ta hänsyn till utsatta eller sårbara

grupper, i vilket barn ingår (Vetenskapsrådet, 2024, s.52). I forskning som involverar människor är det viktigt att genomförandet utförs med respekt och med hänsyn för de risker som kan uppstå (Vetenskapsrådet, 2024, s.57). De vuxna informanterna som deltog i studien fick ta del av ett informationsbrev via mejl minst en dag innan intervjun var inbokad, informationsbrevet (se bilaga 1) informerade om studiens syfte enligt informationskravet samt villkor för deltagande utifrån samtyckeskravet. Samma information delades även muntligt i början av intervjun (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.109). Samtliga vuxeninformanter gav ett skriftligt (se bilaga 3) och ett muntligt medgivande vid intervjuns start där även inspelning av intervjun godkändes. Barnen som intervjuades informerades med samma information gällande samtyckeskravet både muntligt och skriftligt (se bilaga 4), samt att båda vårdnadshavares och barnens samtycke inhämtades vid dessa intervjuer (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.109; Källström, 2022, s.96). Vid avhopp av barninformanter innan och under intervju ströks deras medverkan och insamlat material i enlighet med samtyckeskravet. Informanterna som deltog i studien har anonymiserats enligt konfidentialitetskravet, vilket har informerats till samtliga och det insamlade materialet används enbart i forskningssyfte utifrån nyttjandekravet (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.109).

Metoddiskussion

Semistrukturerad intervju valdes som metod för att skapa möjlighet till diskussion och få en djupare förståelse för deltagarnas erfarenheter och upplevelser i relation till studiens valda syfte. Det gav möjlighet för informanterna att ställa följdfrågor och därav kunna utveckla sina resonemang, samt att frågorna kunde förklaras på ett djupare plan och innebörden kunde förtydligas (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.88–89). Genom att använda noggrant uttänkta frågor i intervjuguider minskar risken för systematiska mätfel vilket stärkte studiens reliabilitet (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.106). Samtliga intervjuer skedde utifrån ett bekvämlighetsurval (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.104), där det fanns specifika kriterier som samtliga informanter skulle besitta.

Bekvämlighetsurvalet medförde en redan etablerad trygghet från start av intervjun, vilket var av särskild betydelse vid barnintervjuerna (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.104). Genom att ha kriterier i bekvämlighetsurvalet säkerställde det att informanterna som deltog i studien besatt privilegierad kunskap inom området. De vuxna informanterna hade värdefulla insikter och information som bara kan återfinnas i långvarigt yrkesutövande (Denscombe, 2018, s.268), och barninformanterna var i den åldern där de samlat värdefull erfarenhet kring lek och hade därmed den kunskap som studien syftar till (Källström,

2022, s.97). Vid intervjuer med barn krävs även en förståelse för skillnader mellan vuxna och barn, som ordförråd, skillnaden på vad de säger och vad de menar samt en annan utgångspunkt i erfarenheter (Källström, 2022, s.101–102), i mötet med barnen intogs därmed ett medvetet förhållningssätt kring detta. Däremot är inte barns erfarenheter mindre värd än vuxnas och i avseendet av denna studie som berör barns relationer och lek har barn en större kunskapsbank (Källström, 2022, s.94 & 97). Vuxnas uppfattningar om barns perspektiv är inte tillräckligt för att skapa förståelse för den fria lekens betydelse för barns sociala samspel (Källström, 2022, s.92), därmed var det relevant att intervjua både vuxna och barn för att få olika perspektiv på samma område. Således är inte mognad eller åldern på informanterna något som borde störa datainsamlingen utan det är snarare erfarenheten av det valda ämnet som spelar roll (Källström, 2022, s.94 & 97). Validiteten för studien stärks genom den lämpliga undersökningsmetoden och att urvalet skedde utifrån studiens syfte (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.106).

De vuxna informanternas intervju förbereddes genom en intervjuguide (bilaga 2), samt genom att frågorna skickades till informanterna i förväg, för att skapa en tydligare ram (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2022, s.66). Men detta utgjorde också en risk med att spontana resonemang och tankar inte uppstod, samt att informanten kunde förbereda sina svar utifrån vad denne trodde att författarna tyckte var rätt eller fel svar. Samtidigt kunde det ge informanten betänketid och förberedelse som gav mer utförliga svar. Vid intervjuens start gavs de vuxna informanterna en samtyckesblankett för att acceptera inspelning av intervjun, detta möjliggjorde att arbetet inte blev lika tidskrävande, samt att analysen av materialet inte blev allt för komplicerad (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.90). Om intervjuerna inte hade spelats in hade författarnas fokus behövts läggas vid att anteckna svar under samtals gång vilket hade kunnat resultera i att informationen feltolkas.

Vid varje intervju med barninformanter hade en samtyckesblankett gällande deltagande och inspelning skrivits under av barnet och en eller två vårdnadshavare (Källström, 2022, s.96). Varje intervju inleddes med att barninformanterna informerades om innebörden av en inspelning och att den endast kommer att användas i studiens syfte. Informanterna fick muntligt en förklaring om vad en inspelning innebar samt att inspelningen inte kommer att spridas över nätet, något som flera barninformanter uttryckte oro för. Genom godkännande av inspelning medför en enklare analysprocess av resultatet (Jacobsson & Skansholm, 2019, s.90). Intervjuerna med barninformanterna startade också med en förklaring om vad en intervju är och hur det går till samt att de hade möjlighet att avstå från att svara på

frågorna eller att barnen kunde avbryta sitt deltagande när de ville (Källström, 2022, s.96). Två av barninformanterna avbröt sitt deltagande under och innan intervju, trots att samtycke givits innan intervju har informanterna rätt att dra sig ur vid vilken tid som helst (Denscombe, 2018, s.448). Särskilt viktigt är etiska överväganden vid intervjuer av sårbara grupper, där barn ingår (Denscombe, 2018, s.435). Det är därför viktigt att vara transparent och tydligt informera barn om samtyckets innebörd och rätten till att avbryta deltagande (Källström, 2022, s.96). Att ge barn möjlighet att avstå att svara på frågor minskar risken att barn ger de svar som de tror att vuxna vill ha (Källström, 2022, s.99). Under intervjuerna hade barnen möjlighet att rita, samt att intervjun börjades med allmänna frågor, vilket skapar förtroende hos barnen (Källström, 2022, s.98–99). För att barn ska våga uttrycka egna åsikter i en främmande situation är det viktigt att skapa tillit (Krag Jacobsen, 1993, s.165). Under alla intervjuer togs det i beaktning att det kunde uppstå en över- och underordning, främst i intervjuerna med barn och därav valdes det att intervjua två barn under samma intervjutillfälle (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2022, s.66; Källström, 2022, s.103). Maktobalansen som uppstår i relationen mellan barnen och författarna kräver att de vuxna visar förtrogenhet för barns upplevelser (Källström, 2022, s.97).

Arbetsfördelning

Arbetet har i stora drag fördelats likvärdigt. Båda författarna deltog under samtliga intervjuer där ansvar för att leda intervjuerna delades upp på hälften. Transkriberingar av intervjuerna genomfördes av den som huvudsakligen hade ansvar för intervjun. Vid insamling av tidigare forskning delades arbetet upp i olika områden för att få ett brett perspektiv. Samtliga delar av arbetet har skett tillsammans och genomgående på gemensam plats för ett effektivt samarbete och för att kunna delge tankar och idéer.

Resultat – Vuxna

I följande del presenteras det empiriska material som framkommit från intervjuer med fritidshemslärare. Resultatet redovisas utifrån de två teman som framkom under dataanalysen. Till varje tema hör två underkategorier. Intervjuade fritidshemslärare benämns som informanter i texten. Vid citat förkortas informanterna (f.x), f står för fritidshemslärare och x står för vilken informant som uttalar det som skrivs.

Fritidshemslärarens syn på barns sociala samspel i den fria leken på fritidshemmet

I detta tema presenteras vilken syn fritidshemsläraren har på det individuella barnet och hur barngruppens sociala samspel ser ut i den fria leken på fritidshemmet.

Individnivå

Informanterna förmedlar att barns personlighetsdrag har en betydelse för det sociala samspelet och relationsskapandet i lek. En informant beskriver empati som en egenskap som har en avgörande roll för gruppens sammanhållning eftersom empatin medför att barnen förstår andras perspektiv och på så sätt skapas en mer inkluderande miljö. Samtliga informanter nämner att barns sätt att ta plats i en grupp är varierande. Vissa barn kan inta en ledarroll, i en sådan roll kan barnet både få en positiv eller negativ ledarroll vilket har en inverkan på hela gruppdynamiken. Informanterna berättar att en positiv ledare kan bidra med en god stämning i gruppen och en negativ ledare bidrar med negativitet och exkludering. Olika egenskaper bidrar till barns status, barn som har hög status är ofta de som har en stark vilja. Informanterna beskriver att barn som besitter god social kompetens kan vara mer flexibla i en grupp och kan på ett smidigt sätt anpassa sig efter andra i lekar. Det är oftast barn med god lekskicklighet som andra vill leka med då de beskrivs som lyhörda. Barn som är relationsbundna väljer kompiserna före aktiviteten. Det finns även barn som leker tillsammans men där relationen inte tar fram det bästa ur varje individ, fritidshemslärarna behöver därmed hjälpa dem att bygga andra relationer.

Samtliga informanter tar upp att de gör systematiska kartläggningar över barnens relationer i lekar, antingen flera gånger under läsåret eller någon gång under terminen. Majoriteten av informanterna berättar att det finns ett stort tolkningsutrymme i det barnen förmedlar. Faktorer som påverkar kartläggningarna beskriver informanterna som att barn inte vågar prata med alla vuxna, säger det de tror är rätt eller att barn inte vågar berätta om

sina upplevelser, samt att de i yngre åldrar inte kommer ihåg namn på kamrater som de leker med. Informanterna lyfter även fram att barns relationer är föränderliga och kan skilja sig från dag till dag, vilket också utgör att vuxna behöver tolka barn.

Flera informanter lyfter att de barn som har svårt för sociala regler eller är extra utsatta behöver mer stöttning i sitt relationskapande. För de barn som är i svårighet finns risken att de bränner sina broar till kompisarna som inte orkar hantera situationerna som uppstår runt det barnet. Vissa barn behöver även en tydlig struktur och i fritidshemmets friare verksamhet kan sociala situationer bli svåra att hantera.

På fritids förväntas de helt plötsligt göra egna val. Det finns ju ändå ramar på fritids, du får inte göra vad du vill. Oftast kan fritidshemmet ha ganska många outtalade regler. När jag säger att det är fri lek så finns det ju ändå saker som jag förväntar mig att man inte ska göra. (f.2)

Informant 2 framhäver att det är svårt för vissa barn att veta fritidshemmets outtalade regler och vad fritidshemsläraren förväntar sig. Den fria leken ses som viktiga av informanterna men flera poängterar att ramar och regler i viss mån ändå styr friheten.

Gruppnivå

Enligt informanterna är den fria leken en central del av barns sociala utveckling, leken skapar möjligheter för barn att träna på att förhålla sig till andra och i den får de prova vad som fungerar eller inte fungerar. Informant 3 lyfter fram att ”Det är viktigt att kunna leka för att du ska kunna utveckla ditt sociala samspel för att du ska kunna bli en social individ och kunna föra dig i samhället” (f.3). Det är genom leken som barn skapar sin egen verklighet. Andra färdigheter som barn får genom leken beskriver informanterna är turtagning, fantasi, hänsyn, omtanke, intressen och nya relationer. En informant uttrycker att under skoldagen får inte barnen träna sig i att vara sociala på samma sätt som de gör i leken på fritidshemmet. Utan leken finns inte samma relationskapande.

I initiering till lek berättar informanterna om skillnaden mellan olika barns sociala förmåga. Enligt informanterna finns det olika sätt som barn börjar leka på, dessa är att fråga om tillträde till leken, leka bredvid eller sömlöst hoppa in i leken. Barn som upplever svårigheter i det sociala samspelet kan ibland förstöra leken i syfte att be om inträde i leken. En informant lyfter fram att det också kan finnas en aspekt av närhet i initiering av lek, att barnen till exempel delar på en sak och upptäcker att det var roligt och

sedan fortsätter att leka. Informant 5 framhäver vikten av att förstå att det även finns barn som inte vill leka eller inte har något större behov av det. Informanten berättar att ”ofta tänker man att alla barn kan leka, men det är inte helt självklart för alla barn och därför måste man kanske hjälpa dem och jobba aktivt genom att styra gruppen lite” (f.5).

Lekskicklig är inget som alla barn naturligt besitter och läraren kan aktivt arbeta med gruppen för att utveckla detta.

I leken berättar samtliga informanter att i en grupp så sker det exkludering och att det inte är konstigt att det sker eftersom barnen är satta på ett fritidshem där de inte valt umgänget själva. Därav kan inte alla barn gilla varandra och det är okej att barn är sura på varandra för det kommer att gå över. Samtidigt beskriver informanterna att exkludering i lekar är ett komplext fenomen och kan bero på flera andra faktorer mer än att barn inte gillar varandra. En återkommande faktor som informanterna tar upp är att det finns en inre osäkerhet hos barnen, där det finns ett behov av att stärka sin egen position i gruppen vilket kan leda till att trycka ned eller utesluta andra. Informanterna berättar att ibland kan uteslutning visa sig tydligt och det uttrycks att exkluderingen ofta kan kopplas till social status, att vissa barn vill framstå som bättre än andra. Informant 4 berättar att exkludering kan ske om det finns en oro och rädsla i att förlora en kompis, ”oftast tror jag att det är osäkerhet eller oro att någon kommer sno en kompis. Att de blir avundsjuka [...] Jag tror att många när de är små inte riktigt tänker vad de gör, de menar inget illa” (f.4).

Exkluderingen är därmed endast en följd av att barn försöker behålla en stark relation. En annan faktor till exkludering kan också vara om det finns individuella förutsättningar som hindrar socialt samspel, såsom språksvårigheter eller fysiska hinder. En informant lyfter fram att om ett barn sitter i rullstol eller har språksvårigheter så orkar eller vill inte alltid andra barn ta hänsyn till denne. Informanterna förmedlar att uteslutning också kan ske om det är ett barn som tar för mycket energi från gruppen och till slut inte orkar inkludera denne, informant 6 tydliggör att ”Om du är en individ som kräver mycket kan du bli exkluderad för att kompisarna inte orkar [...] blir exkluderad för att kompisarna behöver en paus” (f.6). Barn vill bara leka utan ”tjafs” (f.6) och då blir det enklare att utesluta denna individ. Informanterna berättar att det finns barn som inte blir inbjudna till lekar och barn som aldrig får bestämma när de är med i lekarna. Det förmedlas även att dessa barn är väldigt svåra att upptäcka eftersom det kan verka som att vissa barn är delaktiga i leken när de i själva verket inte är det.

Fritidshemmets strukturs påverkan på barns sociala samspel i den fria leken

I detta tema presenteras hur fritidshemmets struktur såsom fritidshemslärare och organisatoriska faktorer påverkar barns sociala samspel i den fria leken.

Fritidshemslärarens påverkan

Alla informanter beskriver fritidshemmet som en plats där barn får träna på att leka med andra. Genom att vara en intressebaserad och frivillig verksamhet finns möjligheten för fritidshemslärarna att arbeta aktivt med att främja barns sociala samspel. En informant beskriver att genom att ha olika lärarledda aktiviteter, gemensamma samlingar och tydliga rutiner kan fritidshemslärarna aktivt jobba med relationer. Två andra informanter berättar även att tydlig struktur och förutsägbarhet gynnar barns relationer. ”Struktur ger tydlighet. Elever kan då hitta ett lugn i stället för att gå runt och undra och fråga” (f.5). Barnen kan därmed fokusera på lekar och relationer, i stället för att försöka skaffa sig en förståelse för fritidshemmets strukturella rutiner. Samtliga informanter beskriver att fritidshemmet däremot hindrar relationsskapande om verksamheten är för planerad och styrd av lärarledda aktiviteter. En informant lyfter fram att om vuxna bestämmer allt får barnen inte ut någon egen kreativitet på fritidshemmet.

Flertalet informanter beskriver att fritidshemmet består av många olika regler som kan hindra sociala relationer. Dessa regler kan vara max antal barn som får vistas i ett rum samtidigt eller begränsat antal som får använda en leklåda. Inomhus får inte barnen springa eller leka kurragömma, dessa begränsningar finns för att kunna skapa struktur och lugn i verksamheten. Som en följd av dessa regler berättar informanterna att lekar sker i större grupper utomhus än inomhus. Om barngruppen är orolig under en längre period beskriver en informant att lekgrupper kan skapas för att vuxna ska få tillbaka kontrollen över gruppens dynamik. Fritidshemslärarna kan även arrangera fritidshemmets fysiska miljö med möbler och möjlighet till insyn i barns lekar för att enklare kunna stötta barnen i deras sociala relationer.

Informanterna beskriver att deras arbete med sociala relationer på fritidshemmet har stor betydelse för barnens relationer. Informanterna beskriver att i arbetet med sociala relationer stöttar, guidar och styr de vuxna barnen mot att göra rätt saker och ge dem verktyg för det ändamålet. ”Vi tänker ’Hur vill vi att barnen ska bli när de blir äldre?’,

man vill ju att de ska bli en bra person” (f.3). Fritidshemslärarnas arbete grundas i barnens utvecklande mot en framtida vuxen. Alla informanter beskriver att informationen om hur barngruppernas relationer ser ut samlas in genom olika kartläggningar som beskriver vem barnen är med och vem de skulle vilja vara med. En informant tar upp att en sådan kartläggning kan visa vilka barn som är ensamma och vilka som är nyfikna på varandra, vuxna kan därmed styra ihop dessa barn genom att exempelvis sätta dem bredvid varandra på mellanmålet. Flera informanter nämner även att vuxna ofta är rädda för att barn ska vara ensamma eller inte ha något att göra, när barnen egentligen har valt det själva. Informant 6 lyfter fram att fritidshemslärare kan ge vissa barn makt utan att tänka på det, vilket resulterar i en maktobalans och att det blir ojämna positioner i barngruppen.

Vi som pedagoger har ett otroligt ansvar, vi kan ju ge barn en maktbalans utan att vi själva tänker det. Exempelvis om du skulle ha en grupp barn på åtta, där alla gillar k-pop demonhunters förutom en. Då vänder du dig oftast till gruppen och säger 'Fast ni får faktiskt acceptera att den här personen inte gillar det' du gör aldrig tvärt om. Att du säger till det enskilda barnet att du får acceptera att gruppen gillar det här. Och då ger du egentligen gruppen en osynlig makt i att acceptera det barnet så länge de själva känner för det [...] Vi pedagoger ger ju ofta makt till barn utan att vi tänker på det och utan att barnen egentligen förstår vad innebörden är. (f.6)

Informant 6 beskriver även att fritidshemslärarna kan vara styrande i barns relationer genom att bestämma att vissa ska få leka tillsammans. Samtidigt kan vuxna ibland vara för snabba med att lägga sig i barns relationsbygge, informant 7 anser att barn måste få bråka för att komma överens. Bråka behöver nödvändigtvis inte betyda att slåss utan det kan innebära att barn ska få prova att kommunicera med varandra innan fritidshemsläraren lägger sig i barnens diskussion.

Sen ibland kan jag känna att har man bra fungerande grupper så där så att, ibland så känner jag att vi pedagoger måste backa. För vi kan också lägga oss i för mycket, eller inte för mycket, men lite för snabbt i relationsbygge eller om det är en diskussion eller argumentation [...] men ibland så borde vi kunna låta det få fortgå lite längre innan man lägger sig i. (f.7)

Således behöver barn själva få bråka i sina lekar för att utveckla förmågor inom konflikthantering. Informanterna beskriver att alla i personalen deltar mer eller mindre i barns lekar under fritidshemstiden och samtliga informanter berättar att deltagandet övervägande för med sig fördelar. Fritidshemslärarna ser en möjlighet i att finnas nära till

hands och stötta barnen i att komma i gång med lekar eller spel. Som vuxen har de även en möjlighet att se till att alla barn känner sig inkluderade i leken och kan lösa konflikter i stunden som de uppstår. Genom deltagandet kan fritidshemslärarna uppfatta hur barnens sociala samspel ser ut, informanterna beskriver denna information som värdefull. De vuxna informanterna berättar att barn verkar uppskatta när vuxna deltar i deras lekar och att vuxnas närvaro skapar ett lugn hos barnen. Nackdelar med att delta i barns lekar berättar fritidshemslärare handlar om att de vuxna inte vill styra lekarna för mycket eller riskera att barnen inte vågar leka som de vill. Flera informanter tar upp att de inte vill delta i barnens fantasilekar och att dessa lekar är bättre att bara observera.

Jag är ju mån om att barn ska kunna leka mycket själva, alltså ha den fria leken åt sig själva. Vuxna kommer in i den fria leken och ska försöka hitta någon ordning, även fast jag vet att jag som vuxen inte ska göra det, vi tänker på något annat sätt och så. Vi förstör det kreativa på något sätt, genom att vara med ibland. Självkänt är jag med och leker när det passar och sådant, men jag tycker att det finns någonting i att observera och finnas nära och se så att det sker och går bra till. (f.2)

Informanten visar på medvetenhet om att vuxna stör barnen när de deltar i fria lekar, men poängterar att vuxnas närvaro skapar möjligheten till stöttning. Majoriteten av informanterna berättar att närvaron av vuxna samt en stabil och förutsägbar skolmiljö är avgörande för barnens känsla av trygghet. Genom att känna den tryggheten ökar möjligheterna för att barnen ska våga ta sociala initiativ i lek och skapa relationer till andra barn. Utöver detta berättar en större del av informanterna att barn behöver ha en egen inre trygghet och självkänsla för att kunna bygga relationer. Informanterna lägger även stor vikt vid trygga vuxna som en förutsättning för barns relationsskapande, vuxna är förebilder, skapar strukturer och bidrar med en känsla av säkerhet. Informanterna lyfter fram att detta är ett långsiktigt arbete där det är viktigt med en god planering som ger barnen rutiner och struktur som i sin tur är grunden för tryggheten.

Organisatoriska faktorer

Majoriteten av informanterna berättar att personalbrist på fritidshemmet har en stor påverkan på det aktiva arbetet med barnens sociala relationer. Vid personalbrist måste fritidshemslärarna prioritera vilka lekar de ska delta i och missar därmed andra händelser i resterande av barngruppen. ”Tyvärr så blir ju det mindre och mindre av det för att vi får större och större barngrupper” (f.5). Stora barngrupper gör även att fritidshemslärarna inte hinner se och stötta alla barn varje dag. Informanterna beskriver att den aktiva rollen som

fritidshemslärarna har förändras vid stora barngrupper. Fritidshemslärarna hinner inte stanna upp längre stunder i barns lekar och har endast möjlighet att stämma av att alla lekar är fungerande.

Samtliga informanter lyfter fram att vid förändringar som tillkomst eller frånvaro av ett barn påverkas hela barngruppen. Barngruppernas struktur är föränderlig och konstellationer är inte konstanta. Informant 2 berättar att ett nytt barn i en klass kan omvandla en hel grupps dynamik då denne ska passa in i ett pussel som redan är satt.

Det kan ju ta ett tag att de ska liksom pressa in varandra i någon ny konstellation och det blir lite bråk och det kommer bli några nya konflikter där det inte har varit konflikter. Så att det kan ju ta några månader alltså till det har lagt sig. (f.2)

Vid barns frånvaro i gruppen sker förändringar snabbt och nya konstellationer i lekar bildas av de barn som är kvar på fritidshemmet. Förändringarna påverkar även barnet som varit frånvarande som då behöver hitta en ny konstellation. Tre informanter berättar att vilket barn som är frånvarande har stor betydelse för förändringarna i barngruppen. Informant 1 berättar att ”Man kan se hur axlarna sjunker på andra. De kan vara mycket mer avslappnade och leker på ett annat sätt” (f.1). Om det är ett barn som har ett negativt inflytande eller skapar mycket konflikter som är frånvarande så märks det i övriga barngruppen.

Resultat – Barn

I följande del presenteras det empiriska material som framkommit från intervjuer med barn där resultatet redovisas utifrån två teman som framkommit av dataanalysen. Till temat *barns sociala samspel på fritidshem* hör två underkategorier, leken och socialt samspel. Intervjuade barn benämns som informanter i texten och vid citat förkortas informanterna (b.x), b står för barn och x står för vilken informant som uttalar det som skrivs.

Barns beskrivning av hur fritidshemmets struktur påverkar det sociala samspelet i den fria leken

Informanterna är alla överens om att leken är viktig på fritidshemmet och ger uttryck för att utan leken skulle vistelsen på fritidshemmet vara tråkig. ”Leken är ju det roligaste. För det är ju det som man ser fram emot hela dagen efter att man måste sitta still i klassrummet” (b.3). Till skillnad från den obligatoriska skoldagen är fritidshemmet en viktig plats för lek och gemenskap. En informant berättar om betydelsen av leken, att det behövs för att man ska må bra. ”Man behöver leka för att må bra” (b.3). Fritidshemmet utan lek skulle bara kännas som skola. Samtliga informanter poängterar att fritidshemmet inte hade varit meningsfullt utan leken och att de hellre hade gått hem om de inte fick leka där.

Jag får gå hem när jag vill, så då skulle jag kunna gå hem på en gång. Då vill man inte vara kvar [...] Man får inte gör något, man får inte leka, man får inte finnas, man får inte existera. (b.3)

Leken är därmed en viktig faktor för att barns egna gemenskaper ska uppstå på fritidshemmet. Alla informanter beskriver att det varierar hur ofta fritidshemslärarna medverkar i barns lekar. Majoriteten av informanterna berättar att fritidshemslärarna ibland är med i leken, men oftast inte. Enligt informanterna skulle fritidshemslärarnas deltagande vara roligt och uppskattat i både fantasilekar samt regel-lekar. Informanterna berättar att fördelen med att fritidshemsläraren är med i lekar är att de kan stötta barnen i konflikter när de själva inte kan lösa dessa, samt att det är bra att fritidshemslärarna kan vara med de barn som är ensamma. Under majoriteten av intervjuerna svarar informanterna däremot att fritidshemslärarens medverkan inte hade varit bra om de alltid deltog i lekar. En informant beskriver att om fritidshemsläraren alltid var med i lek skulle de kunna utnyttja sin makt

för att alltid få sin vilja igenom. En annan informant uttrycker att fritidshemslärarnas deltagande i fantasilek inte alls är önskvärt. ”Nej! Det är bara pinsamt, det skulle bara gå dåligt” (b.1).

Informanterna beskriver även andra sätt som fritidshemsläraren påverkar deras lekar, exempelvis berättar en informant att fritidshemslärarna säger att barnen inte får leka mördarlekar, för att det kan ge andra barn mardrömmar. Fritidshemmet har därmed regler som barnen måste förhålla sig till, en informant berättar att en sådan regel kan vara max antal personer i ett rum. När max antal personer är uppfyllt i rummet kan fritidshemsläraren i vissa fall ge undantag för att en till person ska få komma in. Under barnens tid på fritidshemmet vistas de både utomhus och inomhus. Flera informanter beskriver att reglerna kan skilja sig åt beroende på om barnen vistas inomhus eller utomhus. Vissa lekar får inte lekas inomhus, exempelvis kull-lekar. Dessa regler, berättar informanterna, finns för att det inte finns plats för kull-lekar inomhus och för att barn lätt kan skada sig i inomhusmiljön genom att krocka eller ramla på hårt stengolv.

Trots reglerna som finns inomhus berättar flertalet informanter att de föredrar att leka inomhus på fritidshemmet. Inomhus finns även fördelen med att det finns saker att leka med, något som alla informanter värderar högt.

Det känns som att det finns väldigt många roliga saker [inomhus]. Man får typ aldrig tråkigt, man kan pyssla, se film på fredagar. Och man kan göra lite stop-motion, som vi har fått göra. Ja vi har väldigt många saker. (b.3)

Informanterna beskriver att utomhus är vädret en stor faktor, dåligt väder gör det jobbigt att vara utomhus. Ett fåtal av informanterna föredrar att leka utomhus för att de tycker att det är roligt att vara ute i naturen eller vara i klätterställningen.

Barns sociala samspel på fritidshemmet

I detta tema presenteras barns sociala samspel på fritidshemmet, med två underkategorier som lyfter lek och socialt samspel.

Leken

Samtliga informanter berättar att på fritidshemmet leker de helst fantasilekar eller rollekar. När de bestämmer vad de ska leka beskriver de att detta sker på olika sätt, ett av dem är att

de frågar en kompis om de vill leka. Leken kan också börja genom att barnen sitter bredvid varandra på mellanmålet och lekandet börjar genom en konversation om vad som händer efter måltiden. Barn kan även starta leken genom att själv börja leka och att andra ansluter till leken efter som. Informanterna beskriver också att de kan börja leka genom att bjuda in sig själva i en pågående lek. En informant beskriver att detta görs genom att ett barn utanför leken frågar vad leken handlar om och sedan ber om en roll som den får vara i leken.

Alla informanter berättar att de tycker att leken är bäst när de leker i grupp. Däremot beskrivs det också att det finns en gräns för antalet som deltar i leken. Problemen som uppstår när för många barn deltar i samma lek är att leken blir ”stökig” (b.4) och att det blir svårt att komma på roller till alla som deltar. Det finns däremot lekar som gynnas av att vara många, exempelvis kurragömma som kan pågå längre med fler deltagare. En informant berättar om vikten av att leka med andra, men samtidigt även möjligheten att få vara själv och vila: ” [Det roligaste med leken är] att man är tillsammans med några andra [...]. Jag brukar gå runt själv på rasterna ibland och bara vilja vila ibland” (b.4).

En övervägande del av barninformanterna beskriver att när de leker i grupp vill de leka med andra barn och inte leka med vuxna. Under en intervju berättar en informant att ”vi barn föredrar ju att leka själva, för annars skulle någon vuxen ta så himla mycket plats” (b.3) medan en annan informant beskriver att vuxna inte är lika bra som barnen på att leka. En informant ger uttryck för att barnen ska få vara ensamma i sin lek och vuxnas närvaro gör att de inte får vara ensamma. Således ser barn ett stort värde i sitt eget aktörskap i fria lekar.

Socialt samspel

För att en kompis ska beskrivas som bra nämner informanterna personlighetsdrag som snäll, tröstande och någon som alltid låter andra vara med. Andra önskvärda egenskaper hos en bra kompis är att vara förlåtande och att inte vara ”störig” (b.5). För att en lek tillsammans med en kompis ska vara meningsfull får inte kompisens förstöra leken.

Informanterna beskriver att konflikter kan uppstå i lekarna men att dessa bråk oftast är små och som inte har någon större betydelse för de sociala relationerna. Oftast handlar konflikterna om leksaker som flera barn vill använda samtidigt eller när barnen är oense om vem som ska få vara var i fritidshemmets lokaler. När konflikter uppstår i barnens

lekar beskriver alla informanter att de försöker lösa bråken tillsammans genom att prata. Barnen kan även demokratiskt rösta fram vilken lek som ska lekas när flera förslag finns, därmed får majoriteten bestämma. Informant 4 beskriver att en lösning på när det är för många som vill vara med i lekar är att den som har lekt leken längst är den som får lämna och får vänta i kön på sin tur till att delta igen. Att ha varit tvungen att lämna leken för att i stället ställa sig i kö var något som informant 4 har upplevt flera gånger.

Samtliga informanter beskriver att det kan kännas jobbigt när de inte får vara med i en lek, att barnen kan känna sig arg eller bli ledsen vid exkludering. Att stå utanför en lek kan också vara skönt och behövligt ibland, barnen berättar att de ibland kan behöva en paus och vila från lekar. Informanterna beskriver att när någon annan frågar om att få vara med i deras lekar är det självklart att alla ska få vara med. Däremot berättar en informant att alla barn på skolan inte låter alla vara med.

Informanterna beskriver att i deras lekar får alla vara med och bestämma vad leken ska handla om och vilken roll barnen ska inta. En informant beskriver även möjligheten till att kunna välja att inte vara den som bestämmer i leken även är önskvärt. I lekar där det har hänt att endast en person har bestämt allt upplever informanterna leken som mindre meningsfull. Idén om att det enbart är en person som bestämmer i lekar beskriver informant 2 som tråkig. ”Det skulle kännas tråkigt, man har inget att göra då. Det är bara den som bestämmer som har kul” (b.2). Deltagandet i lekar innebär inte enbart att ha inträde till leken utan barnen vill vara aktiva aktörer i lekens händelseförlopp.

Analys

I följande del ställs barns perspektiv mot vuxnas barnperspektiv vilket analyseras utifrån studiens teori barndomssociologi, litteratur och tidigare forskning.

För barns sociala utveckling beskriver vuxeninformanterna att leken är en central del, något som även Lago och Elvstrand (2026, s.70) lyfter genom att beskriva leken som en faktor för barns relationsskapande och sociala samspel. Barninformanternas syn på leken är att den är helt avgörande för om tiden på fritidshemmet är meningsfull eller inte. Lago och Elvstrand (2026, s.70) menar att ur barns perspektiv är den självbestämmande och egeninitierade leken som mest betydelsefull. Leken i sig blir en arena som barnen själva kan påverka och som sker på barnens egna initiativ (Lago & Elvstrand, 2026, s.70–71; Kane, 2017, s.223). En vuxeninformant beskriver fritidshemmet som en plats på skolan där barn får öva på det sociala och att genom leken kan barnen skapa sin verklighet. Både informantgrupperna poängterar att utan lek skapas inte relationer på samma sätt. Barnens och de vuxnas olika synsätt på lekens innebörd relateras till den barndomssociologiska teorin och visar på vuxnas perspektiv av barndom som framåtsyftande (Lago & Elvstrand, 2021, s.18–19). Barninformanterna och vuxeninformanterna är eniga om hur barn initierar till leken, det sker genom att fråga, prata om lek, fysisk närhet, själv börja leka eller att sömlöst hoppa in i en pågående lek.

Vuxeninformanterna anser att det är genom leken som barn kan öva och utveckla färdigheter såsom turtagning, fantasi, hänsyn, omtanke och intressen, vilket liknar Boströms et al. (2025, s.7) beskrivning om att leken medför viktiga sociala färdigheter såsom samarbete, kommunikation och konfliktlösning. Vuxeninformanterna lyfter även vikten av att ge barn utrymme till lek för att utveckla det sociala samspelet, eftersom detta leder till att barnen i framtiden kan bli en social individ som kan föra sig i samhället. Det framtidssyftande synsättet på barndom som vuxeninformanterna framför motsätter sig den barndomssociologiska teorins beskrivning av barnet som en egenskapande aktör (Elvstrand et al., 2022, s.14–15). Barninformanterna beskriver att det bästa med leken är att de kan leka tillsammans med andra barn och att fantasilekar är en av de roligare lekarna som de leker på fritidshemmet. Ur barns perspektiv är leken värdefull i sig, utan vuxnas syn på leken som övning (Lago & Elvstrand, 2021, s.21–22). Lago och Elvstrands (2026, s.71) beskrivning av den fria leken är att den motiveras inifrån eftersom det är barnet själva som vill leka. Leken är för barnet fantasifull och den skapar en plats för gemenskap (Holmberg & Kane, 2020, s.109; Lago & Elvstrand, 2026, s.70).

Att delta i barns lekar ser vuxeninformanterna som något positivt utifrån ett barnperspektiv eftersom de kan stötta i konflikter, skapa trygghet och inkludera samt att fritidshemslärarna anser att barn tycker att det är roligt när vuxna deltar. Kane (2017, s.233) nämner att det är viktigt att barn möter lekfulla vuxna eftersom vuxnas deltagande skapar en trygghet. Lundbäck (2025, s.112) tydliggör att vuxna även har en stor möjlighet till att arbeta med sociala relationer genom att delta i barns lekar. Barninformaterna delar med sig av barnets perspektiv genom att till viss del beskriva samma upplevelse om vuxnas deltagande i lek som vuxeninformaterna. Barnen berättar att det är bra och roligt när vuxna deltar, samt att vuxna kan stötta i konflikter när barnen inte själva kan lösa det. Samtidigt förmedlar barninformaterna att vuxna inte är lika bra på att leka och att barn helst leker med andra barn utan vuxnas närvaro. Kane (2017, s.234) lyfter fram att barn måste få chansen att styra sin egen lek och få möjligheten att ta egna initiativ utan att kontrolleras av vuxna. Vuxeninformaterna nämner även att barn måste få ha leken för sig själva och att vuxna inte ska komma in och styra den. Styrningen av lek är något som även barninformaterna upplever kan ske när vuxna är med. Kane (2017, s.234) nämner att leken på fritidshemmet ofta sker på vuxnas villkor och att det är vuxna som har kontroll och ansvar över leken. På samma sätt uttrycker barninformaterna att vuxna kan utnyttja sin makt i lekar och att vuxna kan ta för mycket plats när de är med i leken. Utifrån barndomssociologins beskrivning om barn som egna medskapare av sociala sammanhang kan vuxnas styrning av barns lekar minska barnets egna aktörskap (Lago & Elvstrand, 2021, s.20).

Vuxeninformaterna beskriver att i alla grupper sker det exkludering och att detta kan bero på många olika faktorer men en faktor som samtliga är eniga om att det kan bero på en inre osäkerhet. Lago och Elvstrand (2021, s.121) menar att exkludering kan ske när barn vill skydda den pågående leken och relationerna som är i den, vilket även går i linje med vuxeninformaternas beskrivning av att exkludering kan ske om barnen är oroliga att någon kommer att stjäla dennes kompis. I resultatet framkommer det att exkludering ses som naturligt i barngrupper eftersom barnen på fritidshemmet inte själva har valt det sammanhanget eller lekkamraterna. Barninformaterna beskriver deras egna lekar som inkluderande och öppna för alla att vara med i, däremot berättar de att inte alla barn på skolan låter alla vara med i lekar. Lago och Elvstrand (2021, s.121; 2026, s.71) lyfter att genom att leken ständigt är i förändring kan det bli en plats där exkludering sker utom vuxnas kontroll.

Barninformanterna förmedlar att det kan finnas en gräns i hur många som kan delta i en lek men det framkommer att barnen inte gör det för att vara elaka utan att det blir rörigt om många är med och att det är svårt att hitta roller till alla som deltar. Bliding (2004, s.104) beskriver att barn kan använda sig av regler för deltagandet för att både innesluta och utesluta andra i leken. Barninformanterna ger uttryck för att vid uteslutning i lekar kan barn känna sig arga eller ledsna.

Vuxeninformanterna tar upp att barn vill leka utan bråk och att en enkel lösning för barn är att utesluta ett specifikt barn som bråkar och tar mycket energi. Vuxeninformanterna tar upp att exkludering ofta sker mot barn som är i olika svårigheter, för att de barnens behov innebär att andra barn behöver visa hänsyn. Lago och Elvstrand (2021, s.247) skriver att i det sociala samspelet är kommunikation viktigt och vid dålig kommunikation kan det finnas risk att frustration eller utåtagerande handlingar uppstår. I relation till detta poängterar vuxeninformanterna att det är viktigt att lärarna stöttar barn som upplever svårigheter i det sociala samspelet. Kane (2017, s.233) uttrycker att det är fritidshemsläraren som har ett ansvar i att barn känner sig trygga, trivs och mår bra på fritidshemmet. Lago och Elvstrand (2021, s.98) skriver att fritidshemslärare behöver arbeta förebyggande genom till exempel betydelsefulla uppgifter för att rusta barnen för att de självständigt kan klara av att hantera olika situationer som uppstår. Vilket även vuxeninformanterna tar upp att de gör i sitt aktiva arbete genom att stötta, guida och styra barnen till att göra rätt saker samt att ge barn verktyg längs vägen. Denna stöttning och styrning av barns agerande gör vuxna utifrån ett barnperspektiv där barn ses som ofullständiga vuxna som behöver förberedas inför en framtid (Elvstrand et al., 2022, s.14–15).

I resultatet framkommer det att vuxeninformanterna anser att vissa personlighetsdrag är mer eller mindre önskvärda för att barn ska kunna ha goda relationer till andra barn. Dahl (2014, s.145–146) nämner på liknande sätt att vuxna betraktar vissa egenskaper hos barn som mer önskvärda. Barn som har egenskaper som tolerans och respekt är högt värderade på fritidshemmet (Dahl, 2014, s.145–146). Vuxeninformanterna förmedlar att om barn besitter förmågor som empati och social kompetens samt om de barnen med hög status i en grupp har en god och positiv ledarroll medföljer en inkluderande miljö som har en positiv inverkan på gruppdynamiken. Vuxeninformanternas barnperspektiv möter barninformanternas egna perspektiv (Lago & Elvstrand, 2021, s.20–22) genom att på

liknande sätt beskriva vissa egenskaper som önskvärda hos en bra kompis. En bra kompis ska vara snäll, tröstande och är någon som alltid låter andra vara med. Barninformanterna poängterar att de inte vill ha kompisar som är röriga eller förstör leken.

Vuxeninformaterna lyfter fram att närvaron av trygga vuxna i kombination med en stabil och förutsägbar miljö är avgörande för att barnen ska ha möjlighet till ett bra relationsskapande och för att barn ska kunna känna sig trygga i verksamheten. Genom att fritidshemslärare har en god planering och tydliga rutiner och struktur skapas en trygghet för barnen som är en förutsättning för att de ska våga ta sociala initiativ till att skapa relationer. Lago och Elvstrand (2021, s.39) framhäver även att om fritidshemslärare kan skapa goda relationer mellan eleverna så kommer det även att skapa positiva effekter inom barnens hälsa och skolprestation.

Utifrån resultatet framkommer det att fritidshemmet har stora möjligheter till att främja barns sociala relationer utifrån att vuxeninformaterna beskriver fördelarna med vuxnas deltagande i barns lekar och arbetet med att skapa struktur och tydliga rutiner. Elvstrand et al. (2025, s.8–9) lyfter fram att fritidshemmets verksamhet har ett dubbelt uppdrag där fritidshemslärare ska ge barnen en meningsfull fritid och genomföra lärarstyrda aktiviteter, något som vuxeninformaterna i denna studie förmedlar som positiva aspekter. Dock framför vuxeninformaterna att det är en svår balansgång mellan frihet och struktur eftersom för mycket styrning på fritidshemmet kan hindra barnens relationsskapande. Barn ska få möjlighet till att initiera lek själva samt utforska och lära genom lek (Skolverket, 2022, s.11), men samtidigt har fritidshemslärarna ett stort ansvar över barnen, lokalerna och utrustningen som finns vilket kan skapa hinder för barnens fria samspel (Boström et al., 2025, s.6). Vuxeninformaterna lyfter fram att organisatoriska förutsättningar såsom personalbristen och stora barngrupper har en stor påverkan på fritidshemslärares arbete med barnens sociala relationer, vilket resulterar i att fritidshemslärarna måste prioritera vilka lekar de kan eller hinner delta i, samt att de inte hinner stötta alla barn varje dag. Barninformanterna bekräftar detta ur deras perspektiv genom att berätta att fritidshemslärarna deltagande är varierande, men att de oftast inte deltar i barnens lekar. Lundbäck (2025, s.112 & 115) lyfter fram att fritidshemslärares organisatoriska förutsättningar hindrar arbetet med sociala relationer. Verksamheten styrs utifrån lokaler som inte är ändamålsenliga, minskat antal fritidshemslärare och barngruppens storlek (Elvstrand et al., 2025, s.8–9; Falkner & Ludvigsson, 2016, s.26–

27). Dessa faktorer beskriver även vuxeninformanterna som stora hinder för att kunna ha en väl fungerande fritidshemsverksamhet ur ett barnperspektiv.

Både vuxen- och barninformerare berättar att fritidshemmet har regler som kan hindra leken och de sociala relationerna i den. Barninformerarna lyfter fram regeln som fastställer att det finns ett maxantal för hur många barn som får vistas samtidigt i ett rum och att det är fritidshemsläraren som har makten att avgöra om undantag för antalet får ske eller inte. Vuxeninformerarna nämner att dessa regler och begränsningar finns för att skapa en struktur och ett lugn i verksamheten. Även Falkner och Ludvigsson (2016, s.31) tar upp att fritidshemslärare styr barns aktiviteter eller lekar och att styrningen kan innefatta hur många barn som får vistas i samma rum. Dahl (2014, s.93–94) nämner också att fritidshemmet styrs av regler och att dessa kan innebära begränsningar i barns deltagande. I vuxnas barnperspektiv finns en önskan om att barn ska leka lugnt, att barn inte ska springa inomhus och att det inte sker konflikter. Regler för att motverka negativa leksituationer hindrar vissa lekar ur barnens perspektiv (Lago & Elvstrand, 2021, s.20–22). Utifrån barninformerarna påverkar fritidshemslärarna vilka lekar de får och inte får leka, en barninformant berättar att de inte får leka för otäcka lekar.

Holmberg och Kane (2020, s.100) nämner att de vuxna kan avbryta barnens lekar eftersom leken sker på fritidshemslärarens premisser. Vuxna bestämmer om det är en bra eller dålig lek och barnens relationsskapande i leken sker därav inom ramarna för de regler som vuxna kontrollerar. Samtidigt beskriver vuxeninformerarna i denna studie att fritidshemmet består av många uttalade regler som är svåra för barn att uppfatta och följa. En vuxeninformant berättar att på fritidshemmet har barnen möjlighet till egna val men att det samtidigt finns ramar som beskriver vad som är okej eller inte, informanten poängterar att detta kan vara ett stort hinder för barnens relationsskapande. Den fria leken är egentligen inte helt fri, menar Elvstrand och Lago (2026, s.71), eftersom det alltid finns ramar som styr barnen på fritidshemmet.

Diskussion

I följande del presenteras studiens resultat i relation till tidigare forskning och litteratur med utgångspunkt av studiens syfte och frågeställningar.

Med utgångspunkt i studiens syfte, *att öka kunskapen om den fria leken och barns sociala samspel på fritidshemmet*, framkommer det i tidigare forskning, litteratur, resultat och analys att utifrån både barns perspektiv och barnperspektiv är lek en väsentlig del av barns relationer. Tillsammans med syftet utgör forskningsfrågorna en utgångspunkt i diskussionen där båda informantgruppernas olika upplevelser och beskrivningar av relationer mellan den fria leken och det sociala samspelet kan jämföras och ställas mot tidigare forskning, litteratur, styrdokument och studiens teoretiska ramverk.

Barns upplevelser i den fria leken och fritidshemslärares syn på barns sociala samspel i den fria leken på fritidshemmet

Utifrån studiens resultat och analys kan det konstateras att både barn och fritidshemslärare anser att den fria leken är en betydande del av barns sociala relationer. Däremot framkommer det att lekens betydelse för det sociala samspelet skiljer sig åt utifrån barn och fritidshemslärares olika berättelser. Fritidshemslärarna uppvisar tydligt ett perspektiv på lek som ett medium för lärande och social utveckling, med andra ord är leken ett framåtsyftande gemensamt görande där barn behöver vuxnas stöttning för att i framtiden bli en fungerande medborgare i samhället. Detta stöds av Boströms et al. (2025, s.7) beskrivning av leken som ett utvecklande av sociala färdigheter såsom samarbete, kommunikation och konfliktlösning. Skollagens skrivning om att utbildningen ska innehålla social gemenskap som ska ligga till grund för barnets framtida deltagande i samhället (SFS 2010:800, 10 kap. 2 §) samt Läroplanens förtydligande om lekens centrala del av det aktiva lärandet (Skolverket, 2025, s.8) visar på samma barnperspektiv där social utveckling står i centrum för leken. Däremot beskriver barnen i denna studie att lekens meningsfullhet hittas i gemenskapen av kamrater och i det lustfyllda och roliga. Lago och Elvstrands (2021, s.313; 2026, s.51) beskrivning av barns perspektiv på fritidshemmet stärker barnens beskrivning genom att påvisa att möjligheten till att tillhöra en kamratgrupp och det egna aktörskapet i dessa grupper är det viktigaste för barn.

I studien framkommer det att lekens kollektiva karaktär har en stor betydelse för barns sociala relationer. Leken förklaras även som föränderlig och förhandlingar gällande

tillhörighet och uteslutning är en del av lekens process, något som även Lago och Elvstrand (2021, s.121; 2026, s.71) poängterar. Fritidshemslärarna i denna studie lyfter fram att uteslutning kan ske på grund av olika anledningar och faktorer såsom social status eller att individuella förutsättningar kan hindra tillträdet till lek. Fritidshemslärarna belyser även att uteslutningens grund kan ligga i barnets egen rädsla för uteslutning eller ensamhet. Enligt Lago och Elvstrand (2021, s.248) kan barns gränsdragningar för tillträde i lekar handla om försöket till att bevara en stark kamratkärna. Uteslutning behöver inte nödvändigtvis vara avsiktligt då det kan vara en biprodukt av en nära vänskap (Dahl, 2011, s.20). Däremot berättar barnen i denna studie om att deras syn på uteslutning snarare handlar om lekens struktur tillåter fler deltagare eller inte. Bliding (2004, s.104) beskriver att ett argument som barn kan använda för att neka någons tillträde i lek är att säga att det *blir för många* och på det sättet utesluta andra. Detta motsätter sig barnens egen beskrivning av att uteslutning endast sker genom den praktiska aspekten av antalet deltagare. Den skillnad som uppstår mellan barn och fritidshemslärares beskrivningar av hur uteslutning sker på fritidshemmet visar på olika perspektiv där vuxna ser exkludering som en naturlig del av en grupps process medan barn berättar att det snarare uppstår utav praktiska skäl.

Fritidshemslärares och barns upplevelser om vad som påverkar det sociala samspelet i den fria leken på fritidshemmet

Utifrån studiens resultat och analys framkommer det att flera olika anledningar och faktorer påverkar barns sociala samspel i den fria leken på fritidshemmet. Dessa faktorer är både organisatoriska faktorer som påverkar allt på skolan samt individuella egenskaper som kan hittas hos barnen. I studien beskriver vuxeninformatörerna att deras egen stöttning i barns sociala relationer är av stor vikt, vilket ligger i linje med Kanes (2017, s.233) beskrivning av att fritidshemslärarnas arbete skapar gott mående, trivsel och en känsla av trygghet hos barnen. Fritidshemslärarnas syn på vikten av deras arbete stöds även av Lundbäck (2025, s.98) som beskriver att deras arbete minimerar risken för social utsatthet bland barn. Samtidigt motsätter sig barninformatörerna detta genom att anse att vuxnas närvaro och regler i lek ibland kan begränsa det sociala samspelet samt den fria leken. Regler kan innebära max antal barn i ett rum och att förbjuda vissa lekar inomhus. I och med att vuxnas regler styr barn kan den fria leken aldrig helt bli fri (Elvstrand & Lago, 2026, s.71). Holmberg och Kane (2020, s.100) beskriver att lekar sker genom vuxnas premisser. Barns relationsskapande i lek sker därmed inom de ramar som vuxnas regler utgör.

Fritidshemslärarna i denna studie beskriver att dessa regler finns för att skapa struktur, lugn och trygghet i barngrupper. På grund av organisatoriska faktorer tvingas fritidshemslärarna att hårdare strukturera verksamheten. De vuxna informanterna beskriver att deras sociala arbete på fritidshemmet hindras av stora barngrupper, personalbrist och otillräckliga lokaler. Detta styrks av det Dahl (2014, s.93–94) och Elvstrand et al. (2025, s.8–9) redovisar, att fritidshemmet är styrt av olika regler och att undervisningen försvåras då lokaler inte alltid är ändamålsenliga och att barngrupper ökar medan antalet utbildade fritidshemslärare minskar.

Utifrån vuxeninformaternas beskrivningar av faktorer som påverkar barns sociala samspel är barns individuella egenskaper något som har stor betydelse. Barn som besitter empati och social kompetens värderas högt av de vuxna. På samma sätt förklarar Dahl (2014, s.145–146) att vissa personlighetsdrag är önskvärda av vuxna på fritidshemmet på grund av att dessa barn har en positiv inverkan på gruppdynamik och ger möjligheter till att skapa goda relationer. På liknande sätt beskriver barninformaterna att det finns önskvärda egenskaper för hur en bra kompis ska vara, där en dålig kompetens uttrycks vara någon som förstör eller bestämmer allt i lekar.

Slutsatser

Utifrån syftet med denna studie är en slutsats att den fria leken på fritidshemmet är viktig för barns sociala relationer, enligt både barn och fritidshemslärare. Genom att denna studie har undersökt dessa ämnen ur både barns perspektiv och ett barnperspektiv har en jämförelse kunnat utföras och tydligt visa på skillnader och likheter mellan fritidshemslärares synsätt och barns upplevelser. Däremot innefattar studien endast ett fåtal barn- och vuxeninformaterna vilken kan påverka resultatet och de slutsatser som dras. En tydlig skillnad som framkommer ur empirin är att fritidshemslärares syn på den fria lekens betydelse är grundad i ett perspektiv som syftar mot ett lärande. Genom den fria leken kan barn utveckla viktiga egenskaper som ligger till grund för den kommande samhällsmedborgaren. Däremot är barnens perspektiv på den fria leken att leken är viktig i sig och att i den finner sig en meningsfull gemenskap. Den fria leken är samtidigt inte helt oproblematisk och fritidshemslärarna konstaterar att uteslutning sker och är en del av det sociala samspelet. Ur barns perspektiv kan uteslutning i denna studie förstås som en praktisk aspekt där deltagande nekas om lekens struktur inte tillåter fler deltagare.

Resultatet i denna studie indikerar att fritidshemslärare anser sig ha en betydelsefull roll i stöttningen av barns sociala relationer på fritidshemmet. Genom fritidshemslärarens arbete kan barnens trygghet och trivsel öka, vilket leder till barns goda sociala relationer. På detta sätt har fritidshemsläraren en påverkan på barns sociala samspel i den fria leken. Samtidigt framkommer det att barnen i denna studie upplever att det finns begränsningar på fritidshemmet som hindrar deras sociala samspel i den fria leken. Barnen tydliggör att fritidshemslärarens närvaro i lek och regler för verksamheten begränsar barnens relationer. Dock framför fritidshemslärare att det finns organisatoriska faktorer såsom stora barngrupper och personalbrist som styr deras arbete. En slutsats utifrån detta är att fritidshemslärare måste förhålla sig till dessa faktorer vilket i sin tur påverkar barns sociala relationer i den fria leken eftersom verksamheten sker under fritidshemslärarens ansvar.

Avslutningsvis fastställs det att fritidshemmet har en stor betydelse för sociala relationer och är en plats där barn i ett eget aktörskap kan skapa en meningsfull verklighet. Fritidshemmets möjlighet till gemenskap och det lustfyllda lärande som kan uppstå där har en avgörande roll för barnets sociala samspel. Fritidshemsläraren har därav en stor betydelse för att kunna skapa en trygg och inkluderande miljö där barnens sociala samspel kan växa fram genom den fria leken.

Framtida forskning

I denna studies insamling av empiri nämnde flera informanterna en upplevelse av att barngruppernas sociala utveckling påverkats av pandemin Covid-19. Denna aspekt var inte relevant att utforska utifrån denna studies syfte men ämnet skulle vara värdefullt att undersöka i vidare forskning. Därför hade en intervjustudie där fritidshemslärare jämför sina upplevelser av barns sociala relationer före pandemin och efter pandemins genomfart varit intressant för framtida forskning. Även ytterligare forskning som berör barns perspektiv skulle vara av stor betydelse. Det behövs fler empiriska studier kring barns lek och sociala samspel i fritidshemmet, inte minst studier som utgår från barns perspektiv med fler barninformanter för att öka kunskapen om barns egna åsikter och tankar.

Referenslista

- Alvinius, A., Borglund, A., & Larsson, G. (2023). *Tematisk analys: din handbok till fascinerande vetenskap*. Studentlitteratur.
- Bliding, M. (2004). *Inneslutandets och uteslutandets praktik: En studie av barns relationsarbete i skolan*. Göteborgs Studies in educational sciences.
- Boström, L., Evjen, L., Forsberg, E., Byström, J., Engberg, P., & Norlander, N. (2025). *Fritidshemmet: leken utforskas genom aktionsforskning*. Mid Sweden University.
- Corasaro, W.A. (2018). *The sociology of childhood* (5 uppl.). SAGE.
- Dahl, M. (2011). *Barns sociala liv på fritidshemmet: En studie om praktikgemenskaper och alliansbildning i egenstyrda aktiviteter*. [Licentiatuppsats, Göteborgs Universitet].
- Dahl, M. (2014). *Fritidspedagogers handlingsrepertoar: Pedagogiskt arbete med barns olika relationer*. [Doktorsavhandling, Linnéuniversitetet].
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* (4 uppl.). Studentlitteratur.
- Elvstrand, H., Dahl, M., & Lago, L. (2022). Barns perspektiv på fritidshemmets arbete. I H. Elvstrand & L. Lago (Red.), *Barn i fritidshem* (1 uppl., s. 11–41). Liber.
- Elvstrand, H., Haglund, B., & Lago, L. (2025). Barn, barndom och fritidshem. *Educare*, 2025(1), 1–19. <https://doi.org/10.63310/edu.2025.1.48238>
- Eriksson-Zetterquist, U., & Ahrne, G. (2022). Intervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (3 uppl., s. 56–78). Liber.
- Falkner, C., & Ludvigsson, A. (2016). *Fritidshem och fritidspedagogik – en forskningsöversikt*. Kommunförbundet Skåne.
- Holmberg, L., & Kane, E. (2020). Den tacksamma leken - Legitimering av fritidshemsverksamhet genom utbildningspolitik och forskning. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 25(2–3), 92–113. <https://doi.org/10.15626/pfs25.0203.05>
- Jacobsson, K., & Skansholm, A. (2019). *Handbok i uppsatsskrivande - för utbildningsvetenskap*. Studentlitteratur.

- Jahn, C., Reuterswärd, M., Edfelt, D., & Sjölund, A. (2020). *Autism och ADHD i fritidshemmet: tydliggörande pedagogik*. Natur och Kultur.
- Kane, E. (2017). Den livsviktiga leken. I A.S. Pihlgren (Red.), *Fritidshemmet* (2 uppl., s.221–243). Studentlitteratur.
- Krag Jacobsen, J., & Nilsson, B. (1993). *Intervju: konsten att lyssna och fråga*. Studentlitteratur.
- Källström, Å. (2022). Att intervjua barn. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (3 uppl., s. 92–104). Liber.
- Lager, K., & Gustafsson Nyckel, J. (2025). ”Fem tysta” och andra disciplinerande strategier: Barns perspektiv på fritidshemmets rutinsituationer. *Educare*, 2025(1), 72–98. <https://doi.org/10.63310/edu.2025.1.48256>
- Lago, L., & Elvstrand, H. (2019). ”Jag har oftast ingen att leka med”: Social exkludering på fritidshem. *Nordic Studies in Education*, 39(2), 104–120. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-5949-2019-02-03>
- Lago, L., & Elvstrand, H. (2021). *Sociala relationer i fritidshem*. Natur & Kultur.
- Lago, L., & Elvstrand, H. (2026). Kamratrelationer i fritidshemmets uppdrag och praktik. I H. Elvstrand, L. Lago & M. Simonsson (Red.), *Fritidshemmets möjligheter: att arbeta fritidspedagogiskt* (2 uppl., s.49–67). Studentlitteratur.
- Lago, L., & Elvstrand, H. (2026). Lek i fritidshem – ”att ha roligt är att leka”. I H. Elvstrand, L. Lago & M. Simonsson (Red.), *Fritidshemmets möjligheter: att arbeta fritidspedagogiskt* (2 uppl., s.69–90). Studentlitteratur.
- Lester, S. (2017). Pedagogik, lek och rum. I A.S. Pihlgren (Red.), *Fritidshemmet* (2 uppl., s.245–283). Studentlitteratur.
- Lundbäck, B. (2025). Lärares handlingar för att främja social inkludering i fritidshemmets utomhusverksamhet: en observationsstudie. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 30(1–2). <https://doi.org/10.63843/pfs.v30i1-2.53841>
- SFS 2010:800. *Skollag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Skolverket. (2022). *Fritidshemmet kommentarmaterial till läroplanens fjärde del.*

Skolverket.

Skolverket. (2025). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022* (3 uppl.). Skolverket.

Vetenskapsrådet. (2024). *God forskningssed.* Vetenskapsrådet.

Bilaga 1. Informationsbrev

Inbjudan att delta som informant till en studie om barns sociala samspel i den fria leken på fritidshemmet.

Vi heter Clara Fana och Linnéa Malmsten och vi studerar på grundlärarprogrammet med inriktning mot fritidshem på Umeå universitet. Vi är nu inne på termin sex och ska skriva ett examensarbete. För det skulle vi behöva hjälp av dig som är verksam fritidshemslärare som informant i studien. Syftet med arbetet är att öka kunskap om hur barn förhåller sig till varandra i den fria leken på fritidshemmet. Vi vill ta reda på vad det sociala samspelet har för betydelse för barn, samt vilka omständigheter i en barngrupp som påverkar det sociala samspelet i den fria leken.

Som en första del i arbetet med studien har vi fördjupat oss i forskning och litteratur kring det aktuella ämnet och för att fördjupa oss ytterligare är dina erfarenheter värdefulla. För att kunna ta del av dina erfarenheter inom området kommer vi genomföra en intervju och spela in den. Samtalet tar cirka 30–45 minuter och du kan få ta del av frågorna i förväg om det önskas.

Vid arbetet med rapporten kommer hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer att tas, vilket innebär att du informeras om syftet med rapporten, resultatet kommer enbart användas i examensarbetet, ditt deltagande är frivilligt och du har när som helst rätt att avbryta ditt deltagande. Det handlar även om att allt material behandlas konfidentiellt, vilket innebär att fiktiva namn kommer användas och dina svar och ljudinspelningar av intervjuerna kommer att förvaras på säker plats och behandlas så att inga obehöriga kan ta del av dem. Materialet räknas som personuppgifter enligt EU:s dataskyddsförordning 2016/679 (GDPR), och inspelningarna kommer raderas efter att betyg rapporterats in för kursen. Du har även rätt att kontakta Umeå universitet för att få information om vilka uppgifter som behandlas om dig eller för att begära rättelse, överföring, radering eller begränsning av dina personuppgifter. Du kan även kontakta universitetets dataskyddsombud på mejl dataskydd@umu.se. För mer information om hur universitetet behandlar personuppgifter se: umu.se/gdpr.

Om du har några frågor eller funderingar kring ditt deltagande eller examensarbetet är du välkommen att kontakta oss på mejl:

Clara Fana, xxx

Linnéa Malmsten, xxx

Vi undrar även hur möjligheten ser ut att intervjua elever på eran skola? Eftersom vår studie i grunden utgår från barns perspektiv på socialt samspel skulle det vara betydelsefullt att få intervjua elever. Om detta är möjligt och av intresse så har vi skapat ett formulär där vårdnadshavare och barn kan skriva under för att godkänna deltagande i studien.

Med vänliga hälsningar

Clara Fana och Linnéa Malmsten

Grundlärarstudenter

Umeå universitet

Bilaga 2. Intervjuguide – vuxenintervju

Tema: Omständigheter som påverkar sociala relationer

Sociala relationer:

Vad skulle du säga är den viktigaste faktorn för barngruppens sammanhållning?

- Varför/utveckla

Vad skulle du säga är det som har störst påverkan för det individuella barnets sociala relationer?

- Varför/utveckla

Fritidshemslärares påverkan:

Hur ser ert arbete ut med sociala relationer i barngruppen på fritidshemmet?

- Märker ni skillnad på de sociala relationerna i barngruppen när ni gjort ett visst arbete?
- Varför har det blivit bättre/ eller sämre?
- Kan du ge exempel på skillnader?

Stöttar ni barnens relationsskapande?

- Hur gör ni?
- Varför gör ni det?

Gör ni någon systematisk mätning för att kartlägga barnens sociala relationer?

- Varför gör ni det?
- Vad ser ni för fördelar/nackdelar

Den fria leken:

Vad är din upplevelse för hur barn initierar lek?

- Väljer barnen alltid samma personer att vara med?
- Hur ser grupperna ut under den fria leken?
- Har alla barn någon att vara med?
- Sker lek i stora grupper eller i mindre grupper?
- Sker det förändringar i gruppkonstellationer?

Tema: Vilken betydelse har det sociala samspelet

Sociala relationer:

Hur påverkar hierarkier de sociala relationerna i en barngrupp?

- Är det tydligt vilka barn som bestämmer eller inte bestämmer? På vilket sätt?

- Finns det barn som deltar villkorligt i en grupp, alltså är med men får aldrig bestämma?
- Hur påverkas relationsstrukturer i gruppen vid förändringar, som när ett barn är frånvarande eller när ett nytt barn börjar på fritids?

Fritidshemslärarens påverkan:

På vilket sätt spelar hierarkier en roll i gruppens sociala samspel?

- Utifrån ett inkluderings-/exkluderingsperspektiv i sociala relationer, syns uteslutning eller inbjudan tydligt i barngruppen?
- Vad tror du exkludering beror på?

Deltar ni i barns lekar?

- Varför/ varför inte?
- Ser ni fördelar/nackdelar med att delta i lekarna?

Hur tänker du att fritidshemmets struktur främjar barnens sociala relationer?

- Är det något på fritidshemmet som hindrar barnens sociala relationer?
- På vilket sätt?

Den fria leken:

Vilken funktion har den fria leken för relationsskapande?

Bilaga 3. Samtyckesblankett

Samtyckesblankett

Samtycker du till att medverka i examensarbetet om hur barn förhåller sig till varandra i den fria leken på fritidshemmet. Samt tagit del av informationsbrev inför deltagandet.

Ja   Datum: Namn:

Underskrift: _____

Bilaga 4. Informationsbrev till vårdnadshavare och barn

Hej!

Vi är två studenter som läser sista terminen på grundlärarprogrammet med inriktning fritidshem. Vi skriver just nu vårt examensarbete där syftet är att öka kunskap om hur barn förhåller sig till varandra i den fria leken på fritidshemmet. Vi kommer att ha intervjuer där vi pratar med barn om hur de har det på fritidshemmet och hur deras sociala relationer ser ut.

Intervjuerna kommer att:

- Beräknas ta cirka 20 minuter
- Spelas in med ljud
- Ske på skolan

Vi använder Vetenskapsrådets forskningsetiska principer, det betyder att:

- Barnet informeras innan intervju om ämnet
- Barnet har rätt att avbryta deltagandet när som helst
- Barnet och dennes svar kommer att vara anonymt
- Ljudinspelningar kommer att raderas efter skrivet arbete
- Barnets svar kommer endast användas i arbetet

Du/ni kan även kontakta universitetets dataskyddsbud på mejl dataskydd@umu.se. För mer information om hur universitetet behandlar personuppgifter se: umu.se/gdpr.

Om du/ni har några frågor eller funderingar kring deltagande eller examensarbetet är du välkommen att kontakta oss på mejl:

Clara Fana, xxx

Linnéa Malmsten, xxx

Samtycke till att delta i projektet

Jag har fått muntlig och/eller skriftlig information om studien och har haft möjlighet att ställa frågor.

- Jag samtycker till att delta i projektet *barns sociala samspel i fri lek på fritidshemmet*.

Plats och datum	Underskrift elev
	Namnförtydligande

- Jag/vi samtycker till att vårt barn deltar i projektet *barns sociala samspel i fri lek på fritidshemmet*.

Plats och datum	Underskrift Vårdnadshavare 1
	Namnförtydligande
Plats och datum	Underskrift Vårdnadshavare 2
	Namnförtydligande

Bilaga 5. Intervjuguide – barnintervju

Lek

Vad är en rolig lek?

- Varför är den leken rolig att leka?
- Hur känns det när leken fungerar bra?

Är det roligast att leka själv eller med andra?

- Varför känns det roligt när man leker med andra?

Hur tror ni det känns om man inte får vara med i en lek?

Vad gör ni när någon vill vara med i leken?

- Har det hänt att någon inte får vara med?

Hur gör ni när man blir osams i en lek?

- Vad är det som gjort att ni blivit osams i en lek?
- Hur gör ni för att bli sams?

Brukar fritidslärarna vara med och leka?

- Är det bra eller dåligt?
- Varför?

Kompisar

Hur är man en bra kompis? Kan du säga tre saker/ord hur en bra kompis är?

- Varför?
- Kan du ge exempel på en bra kompis som du har? Vad gör han eller hon som är bra?

När är leken som roligast? Inne eller ute?

- Varför är det så?

Fritidshem

Hur bestämmer ni vad ni ska leka på fritids?

- Är det en som bestämmer eller brukar alla få vara med och bestämma?

Hur bestämmer ni vad ni ska leka på fritids?

- Är det en som bestämmer eller brukar alla få vara med och bestämma?
- Hur känns det när bara en får bestämma?

Exempel. När fritidshemsläraren säger ”nu är det fri lek”, vad gör ni då? Väljer ni vilka aktiviteter ni vill göra eller väljer ni vem ni vill vara med?

Vad skulle hända om man inte fick leka på fritids?

- Hur skulle det kännas?

Skulle ni vilja vara på fritids om man inte fick leka?